

KASVATUS.

Nr. 23—24

3 aastakäik.

DETSEMBER

1921.

AAIbo.

1921 a.

KASVATUSTEADUSLINE AJAKIRI.

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄALEKANDJA.

SISU:

1. E. Martinson: Kasvatuse lugejalle.
2. E. Martinson: Omavalitsuste 1921. a. puudujääkide katmise küsimus Riigikogus.
3. Joh. Käis: Loodusteaduse edusammud kultuurelu alusena. Lõpp.
4. A. Parts: Näitlikust õpetamisest ja õpetuse lähendamisest elule.
5. Dr. H. Jürgenson: Sport ja keheline töö kasvatajatena.
6. Missugused õppeained tuleks järgnevatel aastatel õpetajate suvekursuste kavasse võtta?
7. A. Oengu-Johanson: Vaba väljendumine kõnes ja kirjas.
8. J Annusson: Eesti Õpetajate Liidu 1922. a. tegevuskava
9. KIRJANDUSEST: A. Ploompuu. Lauseõpetus koolidele. — V. Orav: K. Ruut'i „Eesti rahvakooli ajalugu“. — J. Kents: A. Matkur. „Maateaduse algõpetus, I vihk: Kodumaa: Eesti algkoolide IV õpeaasta kursus“.
10. AJAKIRJANDUS.
11. KROONIKA.
12. ORGANISATSIOONIDE TEATED.
13. Üleskutse kirjanduse harrastajatele.
14. Arvustik.

Toim. aadress: Pikk tänav nr. 54, telefoni nr. 14-63.

Selle numbriga ühes saadetakse kõigile „Kasvatuse“ lugejaile

„Kasvatuse“ III aastakäigu
:- (1921. a.) sisuülevaade :-

(erilehel) ja kaasannete tellijaile

„Uuemad voolud kasvatusteaduses I“.

Trükiolude tõttu viibib järgmise kaasande „Uus kool Belgias“ väljaandmine. Ta saadetakse tellijaile kätte loodetavasti eeloleva aasta jaanuari kuus.

Toimetus.

Harju maakonna koolivalitsus
vajab

tagavaraõpetajaid

Sooviavaldused (20 mrk. tempelmaksuga tasuta) ühes lühikese elulookirjedusega ja dokumentidega palutakse saata maakonna koolivalitsusele, Tallinn, Suur Roosikrantsi tän. nr. 12.

Lastevanemad!

Hoolitsege aegsasti endi laste vaimuvara eest ja muretsege neile ainult puhast ja käsulikku kirjandust mis ei rüvetaks nende süüta-puhast lapsehinge!

Sellepärast tellige neile piltidega illustatud kristlik lasteleht

„Väikesed tähed“

seega neile uueks aastaks tõsist rõõmu valmistades

Ilmub 2 kord kuus. Tellimise hind
aastas: postiga 45 mrk.; postita —
20 mrk.; üksik number — 1 mrk.

Ka eelmisi — 1920. ja 1921. aastakäike on veel saada à 20 mrk.

Tellimise aadress: Tallinn, Israeli tän. 12-4.

Nõudke proovinumbreid!

Toimetus.

1. detsembrist ilmub Tallinnas igal kesknädalal ja laupäeval sotsialdemokraatlik ajaleht

„Tulevik“

kes toob kõiki päevaudiseid ja sõnumeid pealinnast, sisemaal ja väljamaalt, asjalikka juhtkirju ja artikleid. — Eriti on «Tulevik» ülesanne võidelda idõtavate kihtide majandusliste ja poliitiliste õiguste eest.

„Tulevik“ on pealinnas ainuke nädalaleht ja maksab ainult 30 mk. kuus.

Sellepärast loevad teda kõik, kel võimalik pole igapäevasti lehte tellida.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Toimetus ja talitus asuvad Tallinnas, Suur Brookusmägi nr. 4.

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja.

Nr. 23—24.

Detsember 1921.

3. aastakäik. | |

„Kasvatuse“ lugejaile.

E. Martinson.

Käesoleva numbriga lõpetab „Kasvatus“ oma kolmanda aastakäigu. Aasta lõpul harilikult võetakse vaatlemisele ning arvustamisele läinud aasta tegevus ja seatakse üles tähised edaspidiseks tööks. „Kasvatuse“ väljaandmine on olnud ühenduses suurte raskustega, eriti aineliste raskustega. Lugejate arv on küll iga aastaga kasvanud, kuid kasvamine edeneb aeglaselt tempos ja pole veel kaugeltki jõutud seisukorrani, kus „Kasvatus“ oleks aineliselt kindlustatud. Pikapeale tikub aineliste raskustega võitlemine üle jõu käima. See asjaolu sundis Õpetajate Liidu juhatust ja „Kasvatuse“ toimetust võtma ajakirja väljaandmise küsimust põhjalikumale järeelkaalumisele.

Et teada saada, kui võrd „Kasvatus“ vastab organiseeritud õpetajaskonna nõuetele, kelle häälekandjana ta esineb, palus toimetust õpetajate organisatsiooni avaldada arvamisi ajakirja sisu, suuruse, ilmumise tiheduse, hinna ja kaasannete kohta. Ja kuna ajakiri võib jääda kauemaks püsima ainult õpetajaskonna elavamal toetusel, siis paluti ühtlasi teada, mitu õpetajat ja kooli ühingu ringkonnas tellivad „Kasvatust“ eeloleval aastal ja missuguse summa määrab ühingu ajakirja toetamiseks.

Suurem osa organisatsioonide on vastanud, nii et on võimalik teha teatud

kokkuvõtteid ja järeldusi, millest tähtsamad siinkohal avaldame, et lugejaskond teaks, millega on põhjendatud üks või teine seisukoht ajakirja sisu ning laadi ja väljaandmise asjus eeloleval aastal.

Kõigepealt on tarvis kindlale seisukohale jõuda, kas „Kasvatus“ peab olema puhtpedagoogiline ajakiri, kus käsitatakse ainult küsimusi üldpedagoogika, hingeteaduse, didaktika, meetodika ja koolipraktika alalt, või peab ta olema eestkätt õpetajaskonna häälekandja, kelle ülesanne on seista õpetajaskonna ja kooli huvide valvel, nende eest võidelda, s. o. ajakiri, kus käsitatakse koolipoliitilisi küsimusi ja kus peegeldub meie organiseeritud õpetajaskonna elu ja tegevus, või jälle peab ta katsuma ühendada mõlemad ülesanded, nagu seda on tehtud siiani, kuna „Kasvatus“ on „kasvatusteadusline ajakiri“ ja ühtlasi „Eesti Õpetajate Liidu häälekandja“.

Ümber 25% ühinguist on arvanud, et „Kasvatus“ peaks olema peamiselt õpetajaskonna häälekandja, kuna esitatakse arvamisi, et ta peaks rohkem avaldama kirjeldusi organisatsioonide tegevusest, maakonna liitude protokolle, käsitama õpetajate majanduslisi küsimusi, kohtadel juhtunud väärnähtusi jne. (Mööda minnes olgu tähendatud, et kui nende nõuete täitmist lugeda õigusta-

tuks, siis just ühingu ja õpetajad ise peaksid ka rohkem saatma sellekohast materjali.)

Ülejäänud osa ankeedile vastanud ühinguist on arvamisel, et kasvatus-teaduslistele küsimustele tuleb anda ülekaal, selle juures ei ole nad aga sugugi selle vastu, et „Kasvatus“ oleks ühtlasi ka õpetajaskonna häälekandja. Ainult üks ühing arvab, et tuleb välja jätta koolipoliitilised artiklid ja teine loeb otstarbekohasemaks välja anda kahte ajakirja, millest üks oleks õpetajaskonna häälekandja, teine — kasvatus-teadusline ajakiri. Viimast soovi — kuigi meie põhimõttelikult seda ei eita — ei saa täita sel lihtsal põhjusel, et ühegi ajakirja väljaandmine on ühenduses suurte jõupingutustega.

Nii siis peab „Kasvatuse“ laad ka lähemas tulevikus — vähemalt eeloleval aastal — jääma samasuguseks nagu see on olnud: kasvatus-teadusline ajakiri ja ühtlasi organiseeritud õpetajaskonna häälekandja. See on ka toimetuse ja Õpetajate Liidu juhatuse seisukoht. Ei saa meie mõõda koolipoliitiliste küsimuste käsitlemisest, iseäranis veel praegusel loomisajajärgul, kus peab valvel olema, et ei kannataks meie kooli ja õpetajaskonna huvid. Kuid vastu tulles enamuse arvamisele, tahame tulevikus rohkem ruumi lubada kasvatus-õpetuslistele ja koolipraktikalistele küsimustele.

Selle seisukoha vastuvõtmine nõuab muidugi — kuna ajakirja ruum on väga piiratud — suuremat ruumi kokkuvõtmist organisatsioonide teadete avaldamisel. Eriti on juhitud selle peale tähelepanu, et V õpetajate kongressi tööd, teadaanded, referaadid j. m. on nõudnud liig palju ruumi „Kasvatuselt“. Arvan, et ka tulevikus on tarvis avaldada organisatsioonide teateid, kongressi töid, referaate j. m., kuid selle juures peab katsuma käsitada küsimusi rohkem kokkuvõetult, välja jättes kõike seda, millel puudub üldine ja oluline tähtsus. Referaatide kohta võiks tähendada, et neid harilikult raske on palju lühendada ilma et selle läbi ei kannataks autori mõttekäigu edasiandmine (oletades, et referaat on korralikult kokku seatud). Sellepärast võiks vähem tähtsada referaadid avaldamata jätta, või ette tuua ainult nende teesised. Häa referaadi

avaldamine ajakirjas ei ole aga sugugi mitte hukkamõistetav, vaid sagedasti just väga soovitatav. Kongressidest, õpetajatepäevadest ja muudest koosolekuteist võtavad osa ikkagi ainult üksikud (võrreldes terve õpetajaskonnaga), kuna ajakirja kaudu referendimõtted saavad kättesaadavaks palju suuremale hulga. Ka püütakse ju kongressidel ja muil koosolekuil esineda ikka võimalikult kõige paremaga.

Kasvatusliste küsimuste sisu ja käsitlemisviisi kohta lähivad arvamised diametraalselt lahku. Ühed — umbes 15% — soovivad, et rohkem avaldataks üldpedagoogilisi, ning hingeteaduslisi töid, tutvustataks uute vooludega, katselise kasvatus- ning hingeteaduse uurimiste tulemustega jne. selle juures käsitletes küsimusi sügavamalt, teaduslikumalt. Kaugelt suurem enamus on aga selle vastu ja nõuab, et „Kasvatuses“ peaksid aset leidma meetoodilised, praktilised küsimused, kus juures käsitlemisviis peaks olema lihtne, populäärne. Tuleks palju rohkem kui siiani tuua näiteid tegelisest koolielust. Peaks rohkem ruumi lubatama õpperaamatute arvustustele,

Enamuse arvamisele katsub toimetuse eeloleval aastal võimalust mõõda vastu tulla. Ei saa aga tähendamata jätta, et just selles asjas seisukord väga raske on. Meie kooliuuendus on algastmel. Paremaid, uuemaid õppeviise, millest võiks kirjutada, on meil alles väga lühikest aega tegelikult tarvitatud. Sellepärast ei leidu ka sellekohaseid kaastöölisi. On ju ka mõnelt poolt avaldatud soove, et ei tohiks tarvitada „Kasvatuses“ tõlkeid, nii siis ka mitte tõlkeid välismaa kooliuuenduse praktika alalt. Toimetus loodab, et sellekohase soovi avaldajad nüüd ise käe adra külge panevad ja ootab neilt algupäraseid töid Eesti kooliuuenduse praktika alalt, kuid ta on siiski kindlal arvamisel, et meie ilma välismaa abita läbi ei saa ja mõtleb sellepärast lähemas tulevikus ikkagi veel tarvitada ka tõlkeid, eriti just tööd, milles käsitatakse töökooli praktilist kasvatus-õpetuslist ala. Teadagi, et see ainult soovitatav on, kui meie kaastöölised võiksid käsitada sel alal ka omi kogemusi.

Mis puutub õpperaamatute arvustamisesse, siis peab toimetusele seda

väga tähtsaks ja on selle eest hoolitsenud, et igas numbris ka arvustus aset leiaks. Meie koolikirjanduse turule on ilmunud palju nõrku töid. Ka paremad raamatud pole ilma vigadeta. Arvustuse tõttu väheneksid vead ja arvustuse abil oleks õpetajail raamatute valik kergem. Tahaks aga näha, et arvustajad raamatute teadusliku külje arvustamise kõrval ka pööraksid erilist tähelepanu meetoodilisele küljele. Suur osa meie õpperaamatuid on aga hoopis arvustamata. Seda viga katsub osalt parandada eelolev õpetajapäev, kuna seal peaosa päevakorral on pühendatud õpperaamatute ülevaatele. Kuna õpetajapäevast võtab osa õpetajaskonna vähemus, siis püüab „Kasvatus“ oma veergude kaudu kättesaadavaks teha kõigile õpetajatele õpetajapäeval ettekantud õpperaamatute ülevaate.

Asetades esikohale praktilised kasvatus-õpetuslikud küsimused, ei saa aga ka kõrvale jätta kasvatus- ning hingeteaduse üldiseid teoreetilisi küsimusi, mis seavad üles tähised koolielu küsimuste lahendamisel ja mille abil alles omandame arvustava ülevaatlikkuse praktilistes küsimustes. Kuid püüame käsitada neid küsimusi võimalikult populäärselt.

„Kasvatuse“ sisu ja laadi asjus on ette toodud veel muidki soove. Kuid nad on kas enam-vähem kõrvalise tähtsusega, või väga üksikud ja üksteisele risti vastu käivad, või jälle on nad täiesti läbiviimatud, nii et neist ei maksa tõsiselt juttu teha.

Kaugelt suurem enamus soovib „Kasvatuse“ suurust ja ilmumise tihedust jätta endiseks, mis ka vastaks ajakirja laadile ja sisule. Toimetuse arvates peaks „Kasvatuse“ number vähemalt poole suurem olema — et võimaldada mitmekesisust ja kõrvaldada artiklite katkendi-

list iseloomu —, kuid suurendamine on võimata ainelistel põhjustel; ka on enamus ajakirja hinna tõstmise vastu. Sellepärast arvatakse ka, et kaasanded võiksid ära jääda, kuna nad tõstavad ajakirja hinda. Üksikud on ka vastupidisel seisukohal ja soovivad ajakirja hinna tõstmist, kuid, sellevastu, on ka arvamisi esitatud, et praegunegi hind on liig kõrge. Toimetus arvab, et praegustel tingimustel peab leppima „Kasvatuse“ praeguse suurusega. Kuid kui peaks lugejate arv märksa tõusma, võiks vististi ajakirja suurust tõsta, ilma et tarvitseks tuntavalt suurendada hinda. Kaasannete kohta arvab toimetus, et nad tulevad praegusel kujul ära jätta. On küll kavatsus mõnda pikemat tööd välja anda eriraamatuna, kuid sellel ei oleks otsekohest ühendust „Kasvatusega“.

„Kasvatuse“ sisu eest hoolitsemise sihil on toimetus pööranud palvega kaastöö asjus paljude meie silmapaistvamate õpetajate, kooli- ning haridusnõunikude, kooliarstide ja teiste haridustegelaste poole. Peaaegu kõikidelt on saadud jaatavad vastused. (Nende nimikirja avaldab toimetus kuulutuses). See asjaolu annab põhjust loota, et toimetusel korda läheb „Kasvatust“ sisuliselt tõsta. Tahaks loota, et see omakorda kaasa aitab „Kasvatusele“ välja pääseda raskest ainelisest seisukorrast. Mulle tähendas hiljuti keegi õpetaja, kellel on olnud „Kasvatuse“ asjus sagedaid mõttevahetusi oma ametivendadega: „Kasvatuse“ sisu pole sugugi nõrk, isegi võrreldes teda mitme välismaa ajakirjaga; kui aga arvesse võtta meie olusid, siis ei tohiks mitte palju suuremaid nõudeid esitada. „Kasvatust“ tellitakse vähe, sellepärast et praegusel ajal — pärast ärevaid aegu ja suuri jõupingutusi — valitseb üldine loidus kirjanduse vastu; loetakse üldse liig vähe.“ Võib olla, on sellel õpetajal õigus...

Kuid — kui sool tuimaks saab...

Omavalitsuste 1921. a. puudujääkide katmise küsimus Riigikogus.

E. Martinson.

Teatavasti esines hiljuti Vabariigi Valitsus Riigikogus omavalitsuste 1921. a. puudujääkide katmiseks vastava seaduseelnõuga. Riigikogu enamus oli eelnõu

põhimõtetele vastu, kuid ei lükanud seda mitte tagasi, vaid saatis rahaasjanduskommissjoni vastavate paranduste tegemiseks. Nüüd on eelnõu rahaasjandus-

kommisjonis ümber töötatud, rahaasjanduskommisjoni esitusena Riigikogu kolmel viimasel koosolekul harutusel olnud ja 16. skp. ka juba lõpulikult vastu võetud. Eelnõu poolt hääletasid keskerakonnad, vastu sotsialdemokraadid, isesisivad sotsialistid, ja kommunistid, erapooletuks jäid põllumehed — motiividel, millest allpool kõneleme.

Kuna sellest seadusest on huvitatud ka õpetajaskond, siis avaldame siinkohal tema olulisemad kohad (nagu ta lõpulikult vastu võeti):

„Seadus omavalitsuste heaks nende 1921 a. puudujääkide katmiseks võetavate maksude kohta.

§ 1. Omavalitsuse asutustele antakse õigus 1921 a. puudujääkide katmiseks maksusid võtta:

a) linna- ja alevi omavalitsustele ühekordset maksu kas kuni 20% suuruses igalt tulumaksu maksjalt, tema 1921 a. tulumaksu määrast, väljaarvatud Tallinna linn, või isiklikku maksu, kuni 250 margani iga isiku pealt, kes linna ja alevi piirides 1920 aasta tulumaksu maksjate nimekirja üles on võetud;

b) maakonna omavalitsustele ühekordset maksu kas 20% suuruses igalt tulumaksu maksjalt, tema 1921 a. tulumaksu määrast, või isiklikku maksu kuni 400 margani iga isiku pealt, kes 1921 a. valdade piirides isikumaksu maksavad.

d) valla omavalitsustele täiendavalt isikumaksu kuni 500 margani isiku pealt.

§ 3. Käesolevas seaduses ettenähtud maksumäärade piirides jääb vastavatele omavalitsuste volikogudele või nõukogudele õigus kumbagi nimetatud maksudest kas täieliselt või osaliselt ja ka koos määrata ja isikumaksu määramisel isiku maksuvõime kohaselt maksu määra liigitada. Niisama jääb maksude tähtpäevade kindlaksmääramine, maksude sissenõudmine, vähendamise ja maksust vabastamine vastavate volikogude ja nõukogude otsustada ja korraldada. Maks, mis tähtpäevaks ära tasutud ei ole, loetakse maksuvõlaks, mis 1% lisandusega kuus sisse nõutakse“.

§§ 2., 4. ja 5. on tehnilise tähtsusega, sellepärast mitte olulised.

Pahempoolsed erakonnad arvustasid karedalt § 1, leides selle olevat ebademokraatlike, kuna isiklik maks rõhub

peaasjalikult vaesemaid kihte, kes juba niigi viletsate palkade ja raskete majandusliste olude tõttu on suures kitsikus. Sellepärast tehti sotsialdemokraatide ja isesisivate sotsialistide poolt ettepanekud § 1 teisel kujul vastu võtta, mille järgi isiklik maks oleks ära jäänud ja selle asemele oleks tulnud maks liikumata varanduse pealt (nii et oleks jäänud teatav protsent tulumaksust ja liikumata varanduse maks). Ettepanekud lükkas Riigikogu esmsu II kui ka III lugemisel tagasi.

Kuna nüüd § 1-ses vastu võeti isikumaks, siis panid sotsialdemokraadid § 3 harutamisel ette seda §-i täiendada järgmise märkusega;

„Isikumaksu ei või määrata neile, kes 1821 a. tulumaksust on vabastatud“.

Selle märkuse põhjal, kui see oleks vastu võetud, oleksid vähemalt kõige vaesemad kihid isikumaksust vabastatud. Kuid ka see parandus lükati tagasi II kui ka III lugemisel.

Koguni iseäraliku ettepanekuga esinesid selle seaduse harutamisel põllumehed. Nad panid ette selle seaduse lõpul vastu võtta uus § 6 järgmiselt:

„Omavalitsuse volikogudele ja nõukogudele antakse õigus ametnikkude ja õpetajate palkasid, kellele nad palka maksmakohustatud, korraldada ja kindlaks määrata.

Märkus: Vastavad eriseadused kaotavad oma maksuvõime niivõrd, kui nad käesoleva seadusega kokkukõlas ei ole“.

„Vastavate eriseaduste“ all tuleb muidugi mõista kõige pealt õpetajate palgaseadust, nii et kui põllumeeste ettepanek oleks läbi läinud, oleks õpetajate palgaseadusest veel ainult mälestus järele jäänud. Ja see ettepanek saigi häälteenamuse II lugemisel. Põnevusega oodati III (lõpulikku) lugemist. Põllumeeste ettepanekut arvustasid teravalt III lugemisel pahempoolsed erakonnad. Ka rahvaerakond ei leidnud õige olevat nii suurt küsimust, kui on õpetajate palga maksvate asutuste küsimus, ära otsustada teise seaduse sabas, kuigi tal nähtavasti põllumeeste ettepaneku sisu vastu midagi ei ole ütelda. Õpetajate õnneks jäi praegune palgaseadus veel maksmata, kuna põllumeeste ettepanek III lugemisel tagasi lükati.

Seadust ennast aga, mille saba otsas põllumehed tahtsid kontrabandina läbi viia õpetajate palgaseaduse kaotamist, pidi äärepealt raske löök tabama. Kui kõik §§-id olid üksikult vastu võetud ja seadus tervel kujul lõpulikule hääletamisele pidi tulena, siis teatasid põllumehed, hääletamise motiivide kohta sõna võttes, et nad seaduse vastu hääletavad, kuna selle läbi, et nende poolt ettepanud § 6 on tagasi lükatud, see seadus neile vastuvõtmatuks saab. Seda momenti kasutasid ära pahempoolsed, kes — kuna ju seadus neile ka vastuvõtmatu — ühes põllumeestega vastu hääletasid. Nähtav enamus oli seaduse vastu. Põllumehed jahmatasid Nõuti uut hääletamist ja hääle äralugemist. Teistkordsel hääletamisel ei hääletanud põllumehed aga seadusele mitte vastu, nagu nad olid teatanud, ja seadus võeti lõpulikult vastu. Kogu see juhtumine ei tarvita selgitamist. Teame, mis õpetajaskonda ootab, kui ülevõimule saavad pahempoolsed. Saksa õpetajate häälekandja „Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung“ algas tööd käesoleval aastal omas esimeses numbris sõnadega: „Kindlamine pähe sõjakübar!“ Saksa õpetajaskonnal tuleb nagu meilgi võitlust pidada

parempoolsete vooludega ja ka peaaeglikult õpetajate palgaseaduse ja ühtluskooli alal. Ka meil on palju kaotada või võita. Meie koolikorraldus pole veel kaugelki püsivale seisukorrale jõudnud. Mis ajutiselt kätte võidetud, võib kergesti kaduma minna, kui õpetajaskond loiuks jääb ja ei suuda luua ühist tugevat väerinda. Välimiselt oleme küll organiseeritud, kuid sisemiselt pole meil ammugi veel käes soovivat ühtlust ja kindlust. Ja vististi on ehk nüüd ka suuremale hulgaie selgemaks saanud nõue, et õpetajate häälekandja ei pea olema mitte ainult kasvatusõpetusliste küsimuste harutaja, vaid et temal ka tegemist tuleb teha koolipoliitiliste küsimustega. Muidugi, meie ei pea mitte ainult oma palga ja muude üksnes õpetajaskonna huvidesse puutuvate küsimustega tegemist tegema. Õpetajaskonna tähtis ülesanne peab olema kooli kõrgele järjele tõsta. Kuid üks ülesanne teist ei takista. Just ümberpöörult, majanduslises rõhutatud õpetajaskond ei suuda ka kooli kõrgemale järjele tõsta. See on aabitsatõde, mille vastu võitlevad ainult Tiibuse Jaagud.

Sellepärast — read koomale!

Loodusteaduse edusammud kultuurelu alusena.

Joh. Käis.

(Järg.)

Ka keskajal ei suutnud veel teadus lahendada tähtsamaid elust tekkinud ülesandeid. Sellepärast käibki keskaja loodusuurija mõte veel rohkem luuleteed, kui kindlal teaduslises pinnal, ja meeldivate eesmärkidena seisavad alkeemiku ees: filosoofiline kivi, mille abil lihtne metall moonduks kullaks, universaalne rohi, mis teeks inimese surematuks, perpetuum mobile — igavesti töötav masin, homunculus — kunstlikult valmistatud inimene j. m. t.

Kuigi keskaja alkeemikute targutused paistavad meile mõnikord naeruväärilistena, ei tohiks meie siiski unustada nende tähtsust loodusteaduse arenemisteel. Suurte elulise tähtsusega küsimuste lahendamise kallal tehti lõpmata palju katseid, mille tagajärjed ei läinud täitsa kaduma.

Ka alkeemikute fantaasia näitas mõnda uut teed teadusele tulevikus ja mõned alkeemikute unistused ongi juba saanud tõsiasiaks. Olgu siin tähendatud, esiteks, 1895—6 a. ülesleitud radioaktiivsed nähtused, mis just tõendavad elementide muundumist ja lagunemist, teiseks, hiljuti surnud kuulsal Saksa keemiku E. Fischeri katsed munavalgete sünteesis, mis oluliselt üks ja sama alkeemikute püüetega luua elav olevus kolbis või retordis. Sama suure tähtsusega on Baeyer'i poolt ülesleitud orgaanilise olnuse süntees samal kujul, kui see sünnib klorofüllil terakeses: formaldehüüd H.CHO — esimene assimilatsiooniproduct rohelises lehes tekib ka katseklaasis ultravioletti kiirte mõjul veest ja süsihappesest söötkaaliumi juuresolekul, ja kui CO₂ ning H sama mõju alla satuvad saamismomendil — in statu nas-

cendi, siis ilmub isegi viinamarja suhkur:
 $6\text{CO}_2 + 6\text{H}_2 = \text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + 3\text{O}_2$.

Kas oleks siis õige nimetada alkeemikute katseid tühjaks ajaviiteks ja nende mõtteid paljaks unistuseks, ja kas ei näe meie kõigest sellest, et teaduse arenemisteid võib ette kuulutada luulelisel teel? Ka meie päivil võime tihti lugeda, kuidas luuletaja mõttelend ette kujutab fantastilikke tuleviku pilte, mis aga võivad muutuda tõsiasjaks, kui teadus leiab tee nende juure. Võiks isegi ütelda, et õpetlasel-ülesleidjal ja luuletajal on tuleviku elu korraldamise mõttes ühised ülesanded, kuid nende täitmiseks valitavad teed pole mitte ühesugused. Luuletaja mõttelend ei ole kuigivõrd seotud tegelikkusega, kuna aga õpetlasel ülesleidjal peab olema kindel teaduslik aluspind. Suur ülesleidja peab olema oma aja laps. Iseäranis paistavad silma oma teaduslise huvi poolest Jules Vern'i ja Inglise kirjaniku Vels'i fantastilised romaanid, ja juba mõnedki nende unistused, näiteks, veealune reis Vern'i romaanis „80 000 versta vee all“ on meile tegelikus elus hästi tuttav veealuste paatide tegevusest. Üleilma kuulnud inglise keemik Ramsay jutustab, et kui ta kord 1920 a. raadiumist kõnet pidas, tuli tema jutule peale kõne lõppu keegi kirjanik, kelle nime aga Ramsay ei nimeta, ja näitas, et ta oma teostes juba enne Röntgeni ja Curie leidusi luulelisel kujul kirjeldas samu nähtusi.

Heidame mõne pilgu XIX ja XX aastasaja peale, et ka siin leida olenevust ja sidet teaduse ja elu vahel. On peaaegu võimata kasutuks tunnistada kultuurilises elus ühtki tähtsat teaduse võitu. Kui tekiks kahtlus: „Mis kasu sellest?“, siis peaks meele tuletama Faraday sõnu: „Võtke ise vaevaks kasulikuks teha“. Harilikult ongi nii, et puhtteaduslistele leidustele nende laialine praktiline kasutamine järgneb. Selle läbi saadud elumõnused omalt poolt aitavad kaasa teaduse sissetungimisele laiematesse ringkondadesse ja kutsuvad ellu ikka uued ja uued uurimised.

Loodusteadus on vägev kultuuriline tegur, mis puudutab kõiki inimese ainelisi ja vaimlisi huvisid. See aeg on iga-aastaselt möödunud, millal mõeldi ainult puhtast teadusest ja ei tahetud rääkidagi tema kasust. Meieaegse teaduse seisukoht leiab tabavat karakteristikat kuulsa Siemens'i sõnades, kes just näitas

oma eluga ja tegevusega, kuidas puhtteadus ja tehnika peaks üksteist läbi põimima. Ta ütleb: „Teadus omandab kõige kõrgema puhtuse selle läbi, et ta ei seisa mitte ainult iseenda jaoks, rahuldades väga piiratud arvu inimeste teadustungi, vaid et ta ülesandeks on tõsta kultuuri kõrgemale astmele oma jõu ja vara abil terve inimsugu.“

Meie ülevaate piiridesse võivad mahutada ainult kõige tähtsamad andmed selle üle, mis andis loodusteadus inimesele tema kultuuri tõstmiseks. Ka moodsa teaduse peasihiks jääb anda inimese kätte võim ruumi ja aja üle. Kui kaugele jõudsid selles sihis teaduse edusammud, võiks ehk selgitada paari võrdlusega. Marathoni võidusõnume tõi kodumaale kiirkäskjal, kelle jooksukiirus nüüd jääb eeskujuks ainult spordimeestele, kuna aga ilmasõja teated saadeti laiali üle kogu ilma traaditeel või „kõigile, kõigile, kõigile“ sädetelegraafi abil. Kui vilets on kuulus Odysseuse reis sõidu kõrval moodsa transatlantikul? Või kreeklaste hiigla laevastik tema 1200 laevaga, mis mahutasid 100.000 sõdurit, Inglismaa laevastiku kõrval, kus 2500 laeva mahutavad kunni 7.000.000 inimest! Ja kas kreeklaste sõjaviisid ei seisa ilmasõjas tarvitatuist abinõudest nii kaugel, nagu ei sündinud kõik see mitte ühel ja samal maakera pinnal?

Kõrgema tähtsuse omandab loodusteadus inimese jõu kasvata mis es ja kokkuhoid mis es. Vanailma inimene oli looduse ori sõna täies mõttes ja ta pidi kaotama suurema osa omast jõust võitluses olemasolemiseks. Teadus vabastab inimest sellest orjusest, vähendab tema kehalise töö intensiivsust ja kestvust, pikendab aega, mis inimesele jääb tema vaimu harimiseks, ja suurendab isegi võimalusi selleks.

Missuguse mõõduga aga mõõta ainelise kultuuri kõrgust? Kui kultuuriinimene rakendab tööle oma kasuks loodusjõudusid, siis võikski mõõta materiaalse kultuuri tasapinna kõrgust tarvitusel oleva mehaanilise jõu suurusega. Nii, näiteks, tarvitati Põhja-Ameerika Ühisriikides 1910 a. mehaanilist jõudu 25 000.000 hobujõu suuruses, mis teeb välja iga elaniku kohta ligikaudu 0,25 hobujõudu. Venemaal aga tarvitati samal ajal kõigest 2.500.000 hobujõudu, 1/60 jõudu iga elaniku kohta. Järgne-

valt, Ameerika kultuur seisis 1910 a. 15 korda kõrgemal Venemaa kultuurist.

Huvitavat pilti pakub ka ärapäletatud kivisöe hulk. 1800 a., esimesel aastal XIX aastasajas, mis loodusteaduse ja ainelise kultuuri arenemise poolest iseäranis tähtis, põletati kivisütt kõigest 900.000 tonni, 1900 aastal kasvas see arv juba 700.000.000 ja 1910 aastal — 1.250.000.000 tonnini. Viimane kivisöe hulk annab aga 300.000.000 hobujõudu 300 kaheksa tunnilise tööpäeva kohta. Kas ei kõnele juba need arvud selget keelt selle kohta, kuidas mehaanilise jõu tarvitamise läbi kergeneb ja puhastub inimese töö kultuurielus. Seda ei tohiks meie unustada.

Kui teaduse tähtsam ülesanne on inimsoo tööd ja vaeva puhastada ja kõrgendada, siis tuleb muidugi teaduse teenuseks arvata see tähtis mõte, mis meie nüüd kasvatus ja hariduse aluseks võtame, nimelt, et töö on inimese loomulik tarvidus ja arendab täielikult tema loomuandeid. Selle poolest seisame meie võrdlemata kõrgemal vanaaja kreeklastest, kes suureks patuks lugesid „jumalate“ kokkupuutumist tööga, mille eest aetigi välja jumalate perest Zeus'i ja Hera poeg Häfestos.

Meie juhtmõte on, et vanast hallist ajast kunni viimaste päivini juhib tegelik elu teaduslikke uurimisi sellele teele, mis elunõuetele ja tarvidustele vastab, ja et ühes sellega, kuidas täiänes ja süvenes kultuurielu teaduse mõjul, kuidas muutusid elutingimused, tekkisid ikka ja ikka uued ülesanded, veel tähtsamad, veel keerulisemad. Sidet teadusliku töö ja tema rikkaliku vilja praktilise ärakasutamise vahel tuntakse igal pool, iseäranis selgesti aga suuremais tööstusettevõtteis. Kõik suuremad tehased ja vabrikud, näit., maailmakuulus Baadeni aniliini ja sooda vabrik, Siemensi elektrotehnilised ettevõtted j. t. kulutavad iga aasta hiigla summad selleks, et võimaldada teadlastele uusi uurimisi suurepäraliselt sisseseatud laboratooriumides, mis seisavad isegi kõrgemal kui teadusliste akadeemiate ja ülikoolide omad. Kulud, mis asutus kannab teaduslikeks otstarbeks, tasutakse rikkalikult tehtud ülesleidude praktilisel kasutamisel. Kui tähtis on aga teaduse edusammudeks tehnilised abinõud, otstarbekohaselt konstrueeritud katseriistad, võib näidata järgmine fakt. De v a r ' i l läks

korda vedelat vesinikku saada alles peale seda, kui konstrueeriti n. n. kompressioonmasin, mis annab ühtlasi kõrget rõhumist ja õige madalat temperatuuri. Kompressioonmasinate kokkuseadmisel töötasid aga 3 paremat inseneeri terve aasta läbi.

Arusaadav, et praktilise tähtsusega tehniliste ülesannete lahendamine viib tihti ka puhtteaduslikele ülesleidudele, mis praegusel ajal tegelikus elus kasutamist veel ei leia. Aga kes tohiks ütelda, et nad ei annaks tulevikus tõuget mingisugusele uuele suuremõõdulisele pöörangule kultuurielus.

Kas vast ei edenegi niisuguses sihis uurimised radioaktiivsete nähtuste vallas ja elektroonide ilmas, kust viimasel ajal toodi õige suure teoreetilise tähtsusega andmeid?

Aatomite mehaanika, elementide lagunemine ja moonumine pakub kõrget, kuid praegusel ajal siiski ainult puhtteaduslist huvi. Elementide lagunemine radioaktiivseis nähtustes vabastab küll palju energiat, aga niivõrd pikkamisi, et sellel ei ole mingit praktilist tähtsust, samuti kui, näit., veel, mis pääseks veski paisust veerattale ainult tilk tilga järele. Küll aga saaks inimene kätte määratu suure jõuhallika, kui leiduks abinõu elementide lagunemise protsessi kiirendamiseks. On väljaarvutatud, et 1 gramm seatina täiesti lagunedes ja sellega heeliumiks muutudes vabastaks niisama palju jõudu, kui 10.000.000 puuda kivisütt põlemisel! Ja sellegi päale vaatamata ei saa meie tinast mingit jõudu, sest et tina moonumine sünnib lõpmata pikkamisi. Küll aga võiks fantaseerida aatomi-masinatest, mis pannakse käima lagunevaist radiumi, seatina, vase või teiste elementide aatomitest vabaneva energiaga, samuti kui vana ilma inimene unistas oma jõukasvatamisest vägimeeste lugudes. Vels kirjeldabki romaanis; „Võidetud maailm“ marsi elanikkude käes mingisugust kolledat masinat, mis saladuslike kiirtega kaugelt hävitab kõik, mis ette juhtub. Ka mäletame meie, et käesoleva aasta jaanuari kuul ajalehtedes väike märkus ilmus selle kohta, kuidas Inglismaal keegi aferist oli kuulutanud hiigla jõumasina ülesleidmisest, mis pidi olema tikutoosi suurune. Meie arvates on need nähtused seotud just aatomite energia ärakasutamise võimalusega. Ja mis

võiks selle vastu ütelda, et aatomite lagunemine, mis praegusel ajal peaaeglikult teoreetilise tähtsusega, tulevikus leiab praktilist kasutamist uue jõu hallikana ja toob kaasa aatomi energia ajajärgu, samuti kui omal ajal aurumasina ülesleidmine sünnitas kultuuriajaloo auru- ja dünaamo konstrueerimine — elektri ajajärgu.

Missugused uued ülesanded annab teadusele elu meie päivil ja lähemas tulevikus? Tähtsam nendest ilmkahtlemata on tooresainete küsimus. Tööstuse hiigla kasv viimaste aastakümnete jooksul enne sõda hävitas nii suurel määral maapõuest saadavaid varasi, et tulevikus üsna selgelt paistab nii kivisöe, kui ka nafta, salpeetri ja paljude teiste tooresainete tagavarade ots maapõues, sellegi päälle vaatamata, et aegajalt leitakse juure uued lademed. Kui, näit., kivisöe tarvitamine ka lähemate aastakümnete jooksul kasvava progressiooni annab, siis oleks Inglismaal söenälg umbes 100 aasta pärast käeski, Saksamaa saaks oma tagavaradega läbi veel mõned aastasajad. Kardetavaks läheb ka salpeetri ladestuste kasutamine Tschillis. Salpeetrit tähtsama väetisainena ja keemiasuurtööstuse tootesproduktina tarvitati 1910 a. 2500.000 tonni, ja see ähvardab lademetega lõppemisega juba lähemate aastakümnete jooksul.

Kuidas võiks siin teadus appi tulla inimesele tema kultuuri saavutuste alahoidmiseks ja kasvamiseks? Kivisöe ja nafta tagavarade piiratud hulk tõstab päevakorrale täies reaalsuses loodusvete jõu ärakasutamise elektrifikatsiooni teel. See on nõnda nim. „valgesöe“ kasutamise küsimus. Katsed selles sihis on juba õige laial määral käimas igal pool, kus langev vesi koskedes pakub „valgesöe“ energiat. Ka meil Eestis on päevakorral Narva kosele hüdroelektri jaama ehitamise küsimus. Sellepärast võiks julge olla, et kivisöe ja nafta puudus tulevikus ei too katastroofi, küll aga sünnitab suuremaid muudatusi tööstuse ilmas tähtsamate keskkoha ümberasetemisega maadess, kus rohkem „valget sütt“.

Tschilli salpeetri tagavarade lõpuga, kui see sünniks juba mõne aastakümne järele, ei tekiks ka suuremaid raskusi salpeetriga seotud keemiasuurtööstuse harudes, sest et juba praegusel ajal valmistatakse volta kaare abil „õhusalpeet-

rit“. Esimesed katsed sel alal tegi Cavendish juba 1787 a., nüüd aga töötavad suured õhusalpeetri vabrikud mitmes kohas, kus kergesti võib langeva veejõudu ära kasutada. Tähtsamad õhusalpeetri vabrikud on Birkenland-Eyde Rootsis ja Schönherri ettevõtte Saksamaal. Esimeses vabrikus sünnitavad lämmastiku ühendusi hapnikuga 2 meetri pikkused hiigla kaarlambid, teises tarvitatakse lampe, mis 8 meetrit pikad. Kuulsas Baadeni aniliini ja sooda vabrikus hakati juba 1912 a. sünteetilisel teel valmistama suuremal määral ammoniaaki.

Võtame veel mõne näite. „Värvainete kuningas“ indigo hallikaks olid viimase ajani mõned indigokandjad taimed, peaaeglikult Indias. Ka Euroopas katsuti indigot valmistada ristõislasest *Isatis tinctoria*. Kuid ühtlugu kasvav nõudmine indigo peale ja võrdlemisi kõrge hind sundis keemikuid otsima teed indigo sünteesiks. Suure vaevaga, 20-aastase töö järele, mis nõudis katseteks mitu miljonit, läks korda kuulsale keemikule Baeyer'ile 1897 a. indigo süntees. Kui suured tagajärjed andis see teaduse edusamm, näitavad järgmised arvud: 1890 a. andis India seda värvainet 100 000.000 marga väärtuses, aga juba 1920 a. saadeti indigot Euroopast välja peaaeglikult Saksamaalt 40.000 000 marga eest ja selle juures, isegi Indiasse selle tõttu, et kunstlikult valmistatud indigo oli naturaalsest odavam. Nooremal teaduseharul — kolloiidide keemial on praegu suur ülesanne ees — kautschuki süntees. Suure tõuke selles sihis andis ilmasõda, kinni suludes teed selle tooresaine turgedele. Õpetlastel keemikutel ei ole vähematki kahtlust, et kautschuki süntees leitakse, kuigi vast mitte lähemal ajal: nõudis ju indigo sünteesi üksi üle 20 aasta jõupingutusi. Aga majanduslised väljavaated selle uue ülesleiduse kohta on suured, sest et üleilmne kautschuki tarvitamine enne sõda tõusis 1 miljardi margani.

Just samuti kui ilmasõda tõstis päevakorrale kautschuki sünteesi, sünnitas kontinentaalblokaad umbes sada aastat tagasi uue suurtööstusharu — peedisuhkru valmistamise, kuna tolle ajani tarvitati ainult pillisuhkrut.

Ka bioloogistel teadustel on omad kultuurilised ülesanded, kuigi vähem

silmapaistvad, siiski mitte vähema tähtsusega. Olgu siin nimetatud agronoomilised katseasutused, sordiparanduse ettevõtted zootehnika, metsaasjandusõpetus j. m

Kokkuvõttes võiks veel kord rõhutada mõtet, et praktiliste ja tehniliste küsimuste lahendamise mitte sugugi ei jää ainult tehnika piirkonda. Tehniline külg annab end tunda vägeva kangina, mis edasi nihutab ka kõige raskemaid teaduslisi probleeme:

Siiani puudutasime ainult kultuuruu ainelist külge, kuid loodusteaduse edusammude mõju on veel laiem ja sügavam: ta ulatab kogu inimese elu peale ja tungib ka vaimlisse ilma. Ükski teine teaduse haru ei suuda seda teha.

Täiesti selgelt tundub loodusteaduse mõju uuemas filosoofias ja nimelt selle poolest, et filosoofia omalt endiselt metafüüsiliselt teelt kõrvale astus ja oma ülesandeks võttis teadmismõime (Erkenntnisvermögen) küsimuse, mis ühevõrd tähtis nii teadusele, kui filosoofiale endale. Juhtivad mõtted leiame meie kuulsate loodusteadlaste töödest, nagu Helmholtz, Volkmann, Poincare, Herz, Mach. Nad tunnistavad, et meie ettekujutused, kujutelmad olenevad nii objektist kui ka subjektist ja ei või olla midagi muud, kui asjade märgid, mille abil meie oma talituse ja liigutusi juhime. Meie ei saa ja ei tarvitsegi täielikult tunda tege-likkust (Wirklichkeit) tema pildi järele meie ettekujutustes. Iseäranis huvitav on Machi fenomenoloogiline vaatepunkt, kus ta tõendab, et tõsiasiadena meie võime võtta ainult omad tundmused (Empfindungen) ja teadusline ilmavaade on ainult meie mõistmisele ja arusaamisele vastav ilmakord, kuna see aga kuidu jääb juhuseks. Iga nähtuse teaduslik seletus on meie ettekujutuste kokkukõllasse viimine, kohanemine kogu meie teadmistega. Selles mõttes ongi täiesti õigustatud uuema aja püüded põhjendada meie teaduslikku ilmavaadet aatomite mehaanikal.

Teaduslik uurimine ei tunnista ühtki eelarvamist ja selles mõttes ei ole tal midagi tegemist usuliste ja kõlbliste mõistetega.

Ülitähtis moodsas teaduslises ilma-vaates on mõte, et kosmos otsatu ruumis ja igaveses ajas ei tunne absoluutset arenemist. Kui üheskohas udukogu-

dest uued päikesed tekivad, siis peavad nad teises kohas udukogudesse tagasi minema. Nii jääb maailm tervikuna seisma kui tänapäeval. Samuti ei ole võimalik kõnelda arenemisest absoluut-tes mõttes, võimatuks jääb see ka koha, ruumi, liikumise ja aja kohta.

200 aastat tagasi ütles Nevton: „Näib, nagu oleks ma keegi, kes mere ääres tõstab siit ja sealt siledaid kivikesi ja ilusaid teokarpe, kuna aga terve ookean tõde lameb mu jalgul uurimatu-^{na}“. Kuigi 200 aastat peale Nevtoni andsid teadusele enam kui 2000 aastat enne Nevtoni, siiski jääb ka nüüd veel terve ookean tundmatut. Kuid ei saa tunnistada teaduslikeks mõtlemisviisi, mis viiks meid arvamisele, et on midagi olemas, mis üldse ei saagi seletada teaduslisel teel. Ka inimese hingeelu ei või jääda kõrvale ilmavaatest ja mahub temasse. Uuem filosoofia haru — psühhofüüsika sündiski just loodusteaduse uurimis-metoodi läbipõimimisest filosoofilise mõtteviisiga. Põhjapanevad tööd sellel uuel alal tegid Fechner, Helmholtz ja hiljuti surnud maailma-kuutus V Vundt, mille läbi sündis peaaegu täielik filosoofia ühtesulamine füüsikaga.

Fuleks veel palju kirjutada, et näidata kõik ühendused loodusteaduse ja vaimlise kultuuri arenemiskäigu vahel, kuid siiski olgu veel ära tähendatud, et loodusteaduse meetodid leidsid kasutamist Buckle teoses: „Tsiivilisatsiooni ajalugu Inglismaal“. Et Darvini õpetuse põhimõttel käsitab Maletus oma rahvaste ökonoomiat, et füsioloogiline ja füüsiline akustika annab põhja muusika teooriale, värviõpetus — maalikunstile, anatoomia kujukunstile. Isegi keeleteadlased ei pääse mööda häälte füsioloogiast ja ka moodne moraal ja usk ei jõua vabastada end loodusteaduslikest-filosoofilisest teadmisõpetusest, mis nii mõjuvalt tungib kõikide asjade vaherkordadesse ja igatahes mitte kõhjuks kõlbuseõpetusele ja usulistele ettekujutustele.

Ehk võiks juba selguda neistki joontest, kui vägev kultuuri tegur on loodusteadus. Aga meie ei saa mitte tunnista, et inimsoo kiriklikud ja ilmalikud võimumehed on alati õiglaselt hinnanud teaduse väärtust ning tähtsust, ja mitte ainult tumedal keskajal tema tule-riitadega, vaid ka uuemal ajal. Nii

kuulutas 1603 a. prof. Riolani keemia kuradi kunstiks. Kõigest 100 aastat tagasi, 1821 a. kirjutas Kaasani vaimuliku akadeemia prof. Dunajev „Teaduse kasust ja kuritarvitusest ja vajadusest teadust põhendada usuaustamisel“. Kui läinud aastasaja esimesel poolel hakati linnades sisse seadma gaasivalgustust, panid õige mitmed linnad esialgselt sellele vastu, muu seas ka Kölni linn, kus 1819 a. magistraat lükkas tagasi ettepaneku gaasivalgustuse sisseseadmise kohta teoloogilistel, moraalseil, majanduslistel ja poliitseilistel põhjustel! Teaduse ajalugu teab palju jutustada vaenust teaduse edusammude vastu isegi kõrgesti haritud seltskonnas.

Kui veei kord tuletame meele loodusteaduse ülesanded: kasvatada inimese jõudu ja teguvõimet, muuta inimese energiat kultuuri väärtusteks, suurendada nende erikaalu, alal

hoida ja mõistlikult kasutada loodusvarasid, üles leida uued looduse jõud, — siis võiks ehk jõuda selgele ja kindlale arvamisele, et õnnetustest ja hädast, mida jättis maha oma taga sõjavanker, ei vii meid välja teele kõrgeme ja parema kultuuri ilma poole mitte ükski muu jõud, kui ainult meie visad jõupingutused, mida karastab teaduse „nõiavesi“.

Lõpusõnadeks võtame suure teadusemehe akadeemiku prof. Valdeni ütelsed: „Teadus on jõud, võim ja vabadus, kuid võim, mis juhib elu tema mõtestamisele ja kõrgendamisele. Teadus on püha tuli, mis ainult puhastab ja ei põleta maha midagi muud kui vaimupimedust. Teadus ongi see filosoofiline kivi, mis teeb elu kõrgeväärtuliseks. Teaduses ühinevad kõik jumalikud ja inimlikud asjad, teadusele on ette määratud inimsoole õnne luua“.

Võrus, 25. X. 1921.

Näitlikust õppeviisist ja õpetuse lähendamisest elule.

Heinrich Scharrelmanni järele A. Parts.

Kõigist uuenduse püüetest, mis kasvatusalal esinenud, näib mulle punase niidina üks ja ainukene põhimõtte läbi lõikavat, s. o. lihtsalt öeldes, püüe ja tahtmine kasvatajas enam tähelepanu lapse loomise ja huvide vastu äratada! Ja ärge salgage, selle mõtte esile pääsemine kasvatuses tähendab seal põhjalikku pööret.

Kõige pealt nõuab ta, näit., igas õppeaines uut õppekava ja õppeviisi. Meie senniste õppekavade kokkuseadmisel mindi alati teaduslikust vaatekohast, s. t. vaatekohast, mis omane eluküpsele eriteadlasele teatud alal, välja. Ent ei ole lastel vähematki arusaamist ega tarvet sellest aru saada!

Samuti kohustab see põhimõtte meid hulga materjaali, mida ainult süsteemi täienduseks, s. o. süsteemi enese tõttu õppekavadesse sisse võtnud oleme ja mille omandamiseks õpilased kunagi huvi ei ole avaldanud, sealt kahtlemata välja heitma.

Mis õpetajasse enesesse puutub, siis järgneb sellest põhimõttest, et ta õpi-

lastega koguni uude vahekorda peab astuma ja omast sennisest taktikast õpilaste vastu täitsa loobuma.

Vastuvaidlemata tõsi on, et ainult see õpetaja kasvatuses tõesti hästi talitab, kes omi lapsi põhjalikult tunneb. Ja neid tundma õppida võib ainult sel teel, et ta õpilastega täitsa vabasse ja südamlikku vahekorda astub. Mida vabam ja loomulikum see vahekord on, seda enam võidab õpetaja oma õpilaste usaldust ja avateleb neid otsekohestele avaldustele.

Ainult klass, kes kõikumata kindel on, et ta kõigest, mis teda huvitab, oma õpetajale kõneleda julgeb, ainult klass, kes teab, et ta õpetaja iga vigase ja lapselikult-puuduliku avalduse peale sama rahuliku ja andeksandva pilguga vaatab, kui iga täieliku ja laitmata avalduse peale, — ainult seesugune klass võimaldab laste iseloomude ja iseäralduste tundmaõppi ise suhtes tänuväärte objektide. Ametlik kool ei taha midagi sarnasest laste tundmaõppimisest viisist teada. Kõik see, mida ta nõuab, ei

ulata kaugemale, kui et „õpetaja tundku laste individuell omažusi“. Kuid ka see nõue jääb ainult tühjaks fraasiks, sest ametlik-kool oma küsimuste ja kostmiste-süsteemiga ei anna võimalusi seda täide viia.

Kool ei salli vabadust. Tema tahab, et laps räägiks, kirjutaks, teeks ja tunneks ainult seda, mida õpetaja oma sügavama arusaamise järele heaks peab. Kartlikult rüüb ta last igast eksisammust mõtlemises ja tegevuses ära hoida. Ta valvab igat lapse avaldust, jälgib igat sammu. Kuid see alaline kontroll ja surve tüütab lõpuks last. Ta reageerib selle peale jonnini ja vastupanekuga, millele veel viimaks konfliktid ja õpetaja ametit alandavad tuhanded väikesed pahed järgnevad.

Sellele alalisele kontrolli ja surve-süsteemile säab uus kasvatusaadus vaba kasvatus printsiibi vastu. Kuidaviisi ja missugusel määral seda printsiipi mitmesugustes oludes läbi viia, see oleneb iga kasvataja isiklistest ametioskusest ja taktitundest. Kuid selle juures ärgem unustagem, et uus viis meid lapse loomusest arusaamisele palju lähendab.

Heaks abinõuks laste vastuvõtlikkuse suurendamiseks ja arusaamise süvendamiseks on alaline näitliku meetodi tarvitamine kõiges, mida õpetaja jutustab, kirjutab või seletab. Sellepärast kirjutavad meie reformistid ikka uuesti ja uuesti näitliku printsiibi tähtsust õpetamisel alla. Ent jutt ei ole siin muidugi mitte välimisest „vaatluse“ süvendusest ega mõjust, vaid seesmisest, vaimlisest mõjust ja selle süvendusest. On tarvis, et lapsed mitte, nagu vanas koolis, passiivseteks kuulajateks ei jääks, vaid neis iseenestest soovid ja püüded tärgaks õpetajaga tunniajal kaasa töötada.

Vanas koolis olid väga lugupeetud sarnased avaldused: õpetaja asetab klassi ette mõnesuguse vaatluseobjekti (looduslise või produtseeritud) ja räägib õpilasi manitsedes: „Vaata nüüd seda või seda, ja nüüd pane tähele, mida see kujutab“ . . .

Laps peab igal juhtumisel tingimata seda vaatama, mida õpetaja heaks arvab ja kätte määrab. Ent õpilase huvid langevad vaevalt õpetaja omadega kokku. Laps võib olla, tahaks nimetatud objektis koguni teist katsuda ja vaadata kui õpetaja. Mis õpetaja seisukohalt suure väärtusega, näib lapsele ehk väärtusetu

ja samuti vastupidi. Kuid sarnane „vabameelsus“ ei ole lubatud!

Paljude näituste hulgast nimetan siin vast mõnda.

Loodusloco tunnil on laual mutt. Õpetaja küsib: „Missugune on oma väljanägemise ehk vormi poolest muti kere“?

Kui lapsed kõik ära rääkinud, mida nad selle peale kohaseks peavad vastata, saame ehk järgmise võrdluste rea: „Muti kere on lambiklaasi sarnane“, või „ta on nagu lambihari“, või „ta on nagu hundinui (Typha latifolia, tõlk). Laps lihuniku perest ütleb: „ta on just kui vorst“.

Kui iseloomulikud ja tabavad need vastused ka on, kui selgesti nad tõendavad, et laps õigesti mõtelda mõistab, ometi ei rahulda nad õpetajat, kes suurt rõhku „õige keele“ peale paneb ja samuti ka mitte õpetajat, kes tahab, et lapsed kõik võrdlused otsekohe temalt laenaks.

Sarnane õpetaja lausub: „Kõik see, mis öeldud, ei ole just õige, ma võin parema võrdluse juhatada: „muti kere on tsilindri sarnane ümargune. Korda seda sa! Nüüd veel sina, K.“! jne.

Nüüd veel üks näitus.

Hiljuti rääkis mulle üks laps. Kui ma viie aastane olin, siis käisin emaga kaasas laadal. Seal oli neegrite putka. Mina hakkasin peale käima, et ema mind neegrid vaatama viiks. Ema andis järele ja meie läksime. Seal istus neeger. Ta jooksis meile vastu ja oli palja jalu. Ma astusin talle kogemata palja jala peale. Neeger hakkas kisendama: lo-lo-lo, lo-lo-lo. Pärast vaatas minu peale ja lausus: „Mina suured kõrvad lõikama . . .“ aga ise naeris. Vaat' mis lapsele, terves neegrite loos iseäranis huvitav oli!

Oletame nüüd, et terve klass õpetaja saatel sinna putkasse visiidi oleks teinud ja pärast oma käigu kirja pannud

Enam jagu meie noortest algaksid oma kirjatööd tingimata umbes nii: Eile käisime meie oma õpetaja saatel laadal. Seal nägime meie palju karusselle ja kaupa, aga kõige enam rõõmu tegi meile balagan, kus paraja hinna eest Afrika neegrid näidati. Meie lunastasime piletid ja astusime uksest sisse. Kui balagani sisseseade läbi vaadanud olime, hakkas etendus peale. Aga enne seda kuulasime veel väga õpetlikku kõnet

neegrите elu ja kommete kohta; selle läbi laienesid meie geograafilised teadmised Afrika üle" jne. jne.

Seesugune on harilik ametliku-kooli meetod, mis last seda kirjutama ja nägema kohustub, mida kooliõpetaja näha tahab. Kui keegi teist aga teada tahab, missugust rada noor, tärkanud huvi iseseisvalt läheb, siis peab ta lastele võimaluse looma vabalt ja julgelt seda väljendama, mida nad ise mõtlevad ja tahavad.

Mina lasen lapsi alati endale palju jutustada, et tundma õppida, teada saada, mis neid huvitab, mis nende tähelepanu on äratanud, mis nende meelte vastuvõtte eest varjatud ja kuidas nad omi mõtteid teatud kordadel avaldavad. Ja pean tunnistama, ma olen oma lastelt palju õppinud. Sedaviisi olen ma mitmest eelarvamisest loobunud ja palju kasulikku näpunäiteid omas töös saanud.

II.

Nagu luuletusi teatud sündmustel ja kordadel kirjutatakse, samuti peab ka hea õppetund teatud eeldustele järgnema, ta peab teatud põhjustel tekkinud olema. Hea õppetund peab episoodiline, loomulik, huvitav ja põhjendatud olema, — viimasega tahan tähendada, et ei ole sünnis lastele millegi üle ilma nähtava põhjuseta seletama hakata, olgugi et tutvustus mainitud asjaga õppekavas seisab. Ei! Ema kodus ja õpetaja koolis püüdku järkjärgult lastümbrisevast konkreetsest materjalist välja minnes kaugemale minna. Mida vähem otsitud ja vabam õpetaja seletus on, ning mida vähem selle juures asjata lobisetakse, seda kergem on õpilasi tööle kaasa tõmmata. Peab tähendama, mida loomulikum ettekanne ja õpetus, seda enam võib õpetaja ilma ettekavatsetud programmita läbi saada. Viimase aset täidab sel juhtumisel elu ise.

Kodumaa tundmaõppimisel, koduloo tundidel ja pärastpoole geograafia ja loodusloo tundidel on kõige hõlpsam otsekohest sidet kooli ja elu vahel luua. Siin võib õpetaja suurepäraliselt päeva-sündmusi ja elunähtusi käsitusel oleva

puhutteadusega siduda. Võib omale ligikaudu ette kujutada, kuidas see õpilaste huvide peale mõjub, kui koolitöö päevpäevalt ikka elule lähemale nihkub. Olen kuulnud, paljud ametivennad kaebavad, et näit., kodumaa tundmaõppimise tundidel tõelikud kogemused liig vaevased olevat. Arvan omalt poolt, et kogemusi ja ärnägemisi neil palju on, kuid nad ei ole nõnda näinud, nagu õpetaja sooviks. Ent kuidas muutub see, kui õpetaja alati sündmuste ja nähtuste peale tähendab, mis tänaval ja linnas juhtuvad. Lapsed hakkavad teise pilguga ümbritsevat elu tähele panema ja selle üle klassis rääkima. Röömsa meele ja huviga hakkavad nad elunähtusi oma mõistuse kohaselt uurima ja hindama. Kuid iga teem, kui tähtis ta ka iseenesest on, jäägu puudutamata, kui selleks küllalt elulisi põhjusi ei ole, s. t. kui tema käsitusel ei ole ühendust elu nähtustega.

Ettetoodud mõtetest järgneb, et ma „herbartlaste“ poolt tunnistatud ja ülesäetud õppetunni otstarve määrangut õigeks ei või pidada. Laps märkab õppetunni ettekavatsetud õpetlikkust või sihlikkust ja see teadmine vähendab tal tubliste tuju ja tahtmist sügavamale kõne all oleva asja sisusse tungida. Kui meie „herbartlaste“ määrangut mitte laste vaid täiskasvanute suhtes tarvitaksime, siis alles näeksime, missugune maik sellel juures on. Kujutage omale ette, kuidas meie vaataksime inimese peale, kes teatud seltskonna poole järgmiste sõnadega pööraks: „Austatud daamid ja isandad! Ma luban enesele teie õpetuseks kolmekümne aastase sõja põjusi ette kanda“ jne.

Ma usun, et täiskasvanuist inimestest lubaks vaevalt keegi enesele nii ütelda. Ei, keegi haritud inimene ei või lasta nii otsekohe ja häbemata omi teadmisi ja tundeid riivata. Laps aga on abitu ennast kooli jämeduste vastu kaitsma. Täiskasvanud inimene võib kohe välja minna loengult, kus tema jaoks huvituse küsimusi küsitatakse, laps peab jääma, kuigi tal surmani igav on.

Sport ja kehaline töö kasvatajana.

Dr. H. Jürgenson, tegelik arst.

Spordi päämine, esimene ja olulisem tunnusmärk on lõbu, sport nõuab suurt tahtejõu ja tähelepanu pingutust, spordi liigutused on väga intensiivsed, iga spordiharu puhtal kujul väsitab ruttu — umbes nii karakteriseerib meie Eesti arst Dr. I. Vilms sporti oma töös „Spordi, kui füüsilise töö asemiku puudused tervishoius.“ Kehalises töös näeb sama autor aga järgmist: 1) füüsiline töö omab eneses vähe vaimuväsitavat elementi; sellest tulebki, et väsinud vaimutöö tegijad füüsiliselt töötades vaimliselt puhkavad, kogudes uut närvikava energiat; 2) füüsiline töö võib kaua kesta ja 3) on kõlblikselt suure väärtusega oma tagajärgede konkreetsuse, kasulikkuse tõttu. Võrreldes sporti kehalise tööga, soovitab mainitud autor kehalise töö poole minna iseäranis veel neile linnaelanikudele sportijatele õpilastele, kes nii kui nii vaimliselt ennast mitmeti väsitavad ja väsinud tunnevad olevat absoluutse vaimlise puhkuse saavutamiseks. Dr. I. Vilms soovitab sportijatele aida valida, kus „kaevata, tassida, tõsta lõhkuda jne. saab“, kus „inimese tegevus saab mõtte ja huvi“. Oma töö lõpus teeb Dr. I. Vilms sportijatele spordi reformeerimiseks järgmisi ettepanekuid; 1) võistlustel peab rohkem ruumi andma grupp-etteasteile (sokoli j. m. s. süstemi-tele), 2) iluauhinnad olgu alati esimesel kohal, 3) võisteldagu alati mitmes harus, iga käe ja iga jalaga. See oleks ka kõik, mida soovitab sportijatele üks meie arstidest. Enne aga kui edasi minna oma seisukoha selgitamisele spordi ja kehalise töö tähtsusest füüsilises kasvatuses, üksikult võetud, nimetan siin veel ühte kohta, kus Dr. Vilms mõisteid „sport“ ja „kehaline töö“ defineerib. „Kui noormees omaks lõbuks aerutab“, kirjutab Dr. V., „siis spordib ta. Sõudja, kes aerutamiseega teenib, ei spordi, vaid töötab. Tunneb aga sõudja mõnel momendil aerutamist lõbu, andub temale — siis spordib ta sel silmapilgul. Kui keegi kraavist omaks lõbuks üle hüppab — siis on see sport.

Peab aga keegi teed käies sunnitud kraavist üle hüppama, siis pole see sport“. „Ma hüüan“, loeme Dr. Vilmsi töö lõpu lehekülgedelt — „tagasi kehalise töö juure!...“

Mis oleks siis sport, mis peaks tema ülesanne olema meie arenemises, kasvatuses? oleks üks küsimus, millele allpool katsun vastata. Missugune tähtsus oleks teiselt poolt kehalisel tööil noorsoo arenemise ajal, selgitaksin ma ka siinkohal esimese s. o. spordi küsimuse lahendamise järele ka omast seisukohast, nähes ja arvates, et meie noorsoole on tarvis sporti (muidugi parandatud tervishoidliselt), kui ka kehalist tööd (tervet kehalist tööd: aiatööd jne.), kui faktori, mis meie harmoonilist arenemist kindlustavad, süvendades meie jõude, kehalisi kui ka vaimlisi.

Füüsilise kasvatus (spordi, kehalise töö jne.) otsekoheks ülesandeks oleks muidugi arendada meie füüsiliste avalduste orgaane, peaasjalikult küll lihaseid, kõvendada muskulid, teha keha tugevamaks, sitkemaks, osavamaks, külma ja muu looduse avalduste vastu rohkem elujõulisemaks. Sport kui ka kehaline töö annab igatahes nooruse arenemise ajal lihaksetele hästi jõudu juure, teeb inimest tugevamaks elamiseks, võitlemiseks oma olemasolu eest.

Kuid peale selle kõige peame füüsilise kavatsusega võima virgutada ka vaimlisi elemente, peame teadma, et ses suhtes meie palju kätte võime saada. Tarvitseb ainult heita pilku inimese arenemisajaloosse esimestest elamispäevadest peale ja teada, et ka kõige vähenõudlikuma „metsinimese“ juures, kes ainult füüsiliselt ennast kasvatab, ka vaimlised elemendid, — kuigi omal moel — arenenud on. Ma arvan siin „metsinimeste“ praktiliselt väljaarenenud mõistust, tihti tugevat tahtejõudu jne. Olen juba ennem tähendanud mitmel pool, et just 14—21 aastani tahtejõud edeneb kiiresti, et füüsilise kasvatuses siin palju kaasa võime aidata, kuid mitte nendest ülematest tunnetest (mõistus, tundeilm, tahtejõud), kui ka mitte alaväärtuslistest affektidest ei taha siin seekord rääkida, vaid käsitada ainult

ühe ülemtunde üksikuid momente, vaba spordi esteetilist tähtsust, kui ka Dr. Vilmsi poolt tähendatud kehalisetöö kõlblist, eetilist väärtust.

Sport olgu vaba rekordidest, sportija ei tohi katsuda just midagi kätte saada tahta. Ta peab oda virutama, kergelt hüppama just hüppe ilu enese pärast, ta liigutused saavad seega iseenesest ilusaks, sport saab sarnastatud kunstile, äratades meis esteetilist ilu, emotsiooni. Sellest seisukohast välja minnes, nõuan sporti just arenevale õppivale noorsoole, kus sport kunstiga ühte teed peab samuma.

Mis tahaksin ma aga näha kehalises töös? Ja, kehalist tööd on ka väga tarvis meie noorsoole — meie õpime kehaliselt töötades mõtlema, kõlbliselt, eetiliselt, sotsioloogiliselt, tahame aidata üksteist, tahame olla väärtuslised elule.

Ilmas on olemas kaks kõrgemat tunit: esteetiline ja eetiline. Esimene on jumalik, teine inimlik.

Spordi ülesanne on minutiks meid kanda transsendentaalse iludus-emotsioonile, jumalate juure; kehalik töö teeb meie elust aga mõtted, virgutab tahtmist üliinimlik olla, jäädes samal ajal homo sapiensiks.

Sport ja kehaline töö kasvatajatena on mõlemad tarvilikud, iseäranis inimese arenemisaastail. Peale otsekohe füüsilise jõu, sitkuse, tugevuse arenemise,

esineb sport, kui niisugune, kellel kunstiga ühised aated, esteetilise kasvatajana, kuna kehalisel töö on oma väärtusline eetilise tähtsust. Peale selle muidugi areneb veel füüsilise kasvatus kaudu meie mõistus. resp. praktiline mõistus ja tugevneb tahtejõud.

Vahest saaksime aga ennast füüsiliselt kasvatades oma ideaalile kõige paremini lähedale, kui mängides töötama õpime ja töötades mängime.

Sporti kui ka kehalist tööd sooviksin mõlemaid näha füüsilise kasvatus kavas, nähes mõlemas väärtuslisi momente nii kehale kui ka vaimule.

Selleks aga olgu füüsilisel kasvatusel oma väärtusline koht koolis kui ka mujal, sest vähe on ainult automaatlisest kehalisest tööst, kus vaim ka puhkaks; füüsiliselt arenevat inimest kasvatades peame teadma, et me seega teda samuti väsitame, kui koolipõlgi, kuigi küll pisut vähem kui õpilast vaimliselt juhtides.

Nõudes füüsilisele kasvatusle väärtuslist kohta vaimlise kasvatus kõrval, toonitan lõpuks veel kord mõlemate faktorite (spordi kui ka kehalise töö) tähtsust füüsilises kasvatuses.

Meie ideaaliks aga jäägu kosutav lapsea mäng.

Missugused õppeained tuleks järgnevatel aastatel õpetajate suvekursuste kavasse võtta?

Nagu teada, kavatseb haridusministeerium ka eeltuleval suvel õpetajatele suvekursused korraldada. Et praegu suvekursusteni veel pool aastat aega, siis arvan, et paras aeg oleks õpetajate organisatsioonidel kõne alla võtta küsimus: mida tuleks eeltulevatel suvekursustel õpetada? Sooviavaldustega peaks siis haridusministeeriumis esinema. Eelmistel suvekursustel valmistati õpetaja kutseeksami vastu. Kas ei oleks soovitatav, et järgnevatel suvekursustel täiendavalt läbi võetaks õpetajate seminari kava ja kursuste lõpul seminari lõpueksamid korraldataks. Selleks tuleks kursuste kavasse võtta ained,

mille teadmist kutseeksami tegemisel ei nõutud, seminaris aga läbi võetakse, nagu: ingliskeel, algebra, trigonomeetria, kosmograafia, bioloogia ja mõned teised. See tõstaks huvi kursuste vastu ja virgutaks vist paljuid edasiõppimisele.

Õpetaja.

Toimetuse järelmärkus. Anname „Kasvatuses“ ruumi eelolevale sooviavaldusele ilma toimetuse seisukoha avaldamata, kuna soovitavaks peame, et just õpetajaskond ise juurdleks selle küsimuse kallal ja oma arvamisi avaldaks „Kasvatuses“.

Vaba väljendumine kõnes ja kirjas.

Ääremärkused eestikeele õpetamisele algkoolis.

A. Oengu-Johanson.

Kui endises umbkeelses koolis kaevati, eesti lapsed olla sõnaahtrad, oli see täitsa mõistetav. Lapsed pidid väljenduma võeras keeles, alatasa kartes teha keelevigu, mis olid valjusti karistatavad ka eriainete tundidel.

Kuid ka nüüd, eesti koolis kuulub kaebid, lapsed olla liig saamatud sõnas ning kirjas. Õpetades eriaineid vanemais klassides on põhjust tihtipäält karta laste vaevalist keelevõimete üle. On raske saada õpilastelt pikemat jutustust, ka sel puhul, kui aine täiesti valdanud nende tähelepanu ja kui üksikud küsimused ja vastused annavad tunnistust selgest arusaamisest. Õpilased joonistavad hästi ja täpikäelselt, kuid jutustavad halvasti ja kirjutavad veel halvemini. Lihtsamgi iseseisev ülesmärkimine (näit. tunnis tehtud loodusloolise katse üle) on sellega raskendatud. Õpetaja kaotab palju aega, püüdes üle avitada õpilasi sellest keeleoskamatusest, või õpetab järjekindlalt oma ainet, leppides keeleliselt võimatute jutustamistega ja kirjalikkude töödega.

Ebaloomulik nähtus nii ja teisiti.

Tekib küsimus: mil põhjusel osatakse oma emakeelt nii halvasti? Ons emakeele õpetus koolides hooletusse jäänud? Viimast küsimust võime täiesti eitada. Meie koolides kulutatakse eestikeele pääle palju jõudu ja aega. Mõnes koolis on II. ja III. õppeaastal juba tarvitusel kolm isesugust vihku, kuhu nähtavasti usinasti kirjutatakse, vigu parandatakse ja ümber kirjutatakse. Ka käänamist ja pöörast kuulete üsna väikseilt lastelt, „Algharjutused“ ostatekse varakult ja Kampmanni „Lugemisraamatust“ loetakse ja jutustatakse igapäev. Tehakse tööd, kuid ei ole soovitud tagajärgi, järjekult, tehakse otsustarbetut tööd, järjekult, peaks tulma kontrollereimisele tööviis.

Vaadeldes tööviisi emakeele õpetamisel, võiksime ainult soovitada täielikku uuele alusele säädmist.

Need, kelle võimupiiri see kuulub, peaksid otse keelema tarvitamast endisel kuuil endiseid eestikeele õppe raamatuid, kus leiame sagedasti vigasemat, inetumat ja saamatumat keelt, kui

see, mis õpilased enne kooli astumist kodus kõnelevad. („Tulupaid kantakse talvisel ajal“. Peaks õpilastele ka kindlasti keelama (selle asemel, et seda igapäev käskida teha) kirjutada ühtki lauset „Algharjutustest“ või Kampmanni „Lugeraamatust“. Tõesti, milleks see aastaid kestev mahakirjutamine ja ristide asemele tähtede säädmine, see igavene pööramine ja käänamine? Ons see ainuke kitsas tee, mille kaudu jõuame emakeele kõne- ning kirjaoskamisele?

Lapsed, kes III., IV. õppeaastal juba üsna kõnekehavad, räägiksid kooli tulles kas või terve toa juttu täis kõigist, mis nende pääajud juba siin-sääil suutnud omandada. Võtaksid eestikeele õpetajad selle vara tarvitusele ja ei kordaks ikka ühtelugu sarnaseid sõnu, kui „Meie Maie onu naine“... või m. sarn.; oleks korruga püütud kaks jänest: lapsed ei võõrduks koolis rääkimisest; lapsed ei õpiks võõraste mõtetega omade asemel opereerima.

Lapsi ärgu lastagu millestki muust rääkida ega kirjutada, kui ainult muljetest, mis nad ise, võimalikult mitme meelega abil, saavutanud, või mõttest, millele nad ise jõudnud, mis neile omased.

Oma muljete, samuti ka iseseisvate mõtete avaldamist ning võõraste mõtete õiget kasutamist peab harjutama emakeele tunnis, mitte aga ainuüksi grammatikat ja ortograafiat.

Niisugune väljendama õpetamine vajab aga suurt ja kavakindlat tööd ja peab kestma kooliaja esimesest päevast viimiseni.

Vaatleme eriti kirjutamise õpetamist, mis meie emakeele õpetamises vajab kõige suuremat ümberhindamist.

Käesoleva artikli ulatusse ei mahu, muidugi, anda selget, ülevaatlisku pilti emakeele õpetamise metoodist. Ta sääb üles mõned üksikud tähised, mis õpetajate hulgas võiksid huvi äratada küsimuse üksikasjaliseks harutamiseks.

Võtame kõigepäält näite esimese aasta tööst. Ütleme, lapsed tunnevad tähti „l“ ja „i“; õpetaja tahab lasta neid kirjutada sõna „lill“.

Praegu tehakse seda nii: Õpetaja kirjutab ise sõna tahvlile või lapsed ase-

Ühe või kahe õpilase tööd parandatakse esialgul ühiselt klassis; harilikult teevad õpilased selle töö kodus.

Sarnaseid pikemaid töid kirjutatakse III. õppeaastal ainult 10—12, mitte enam.

Järgmistes klassides on tööviis sama; muidugi muutuvad tööd ajajooksul põhjalikumaks, mille tõttu nende arv õppeaasta jooksul veel vähem võib olla.

Ka siin ei ole soovitav anda liig abstraktseid ja raskepäraseid teemasid, nagu seda sagedasti tehakse. Anderikkad õpilased võivad iga lihtsamatki teemat ülihuvitavalt käsitada, kuna iga teena korrekne käsitus peab kuuluma ka väheandelistele võimispäiri.

Senni tarvitatavad „ümberjutustused“ on vaevalt lubatavad, mõeldavad vaid vanemais klassides, näit., kodus loetud raamatu sisu kirjutamine j. m. sarn. „Vabade“ juttude ja muinasjuttude kirjutamist ei tohi hoopis nõuda. Niisugused tööd sunnivad vähema fantaasiaga lapsi üleliigsetele pingutustele. Meie peame koolis küll toetama kunstilisi kalduvusi, kuid ikkagi ei ole meie ülesanne siin mitte kasvatada kunstnikke, vaid ainult haritud inimesi. Selge, lihtne ja enam-vähem lakooniline väljendus jääb meie pääsihiks.

Lapsi lubatagu võõraid ütlushi tarvitada, kuid nad peavad algusest peale harjuma neid jutumärkidesse panema ja esialgset allikat nimetama — aumehelikus, mis sagedasti meie täiskasvanuil haritlastel puudub. Võõraist ütlushi ja töist pandagu tähele ainult häid ja silmapaistvaid. Lastel olgu vihud, kuhu nad kirjutavad kõik, mis neile ilus näib, laused, võrdlused, jutukesed ja luuletused. Niisugused vihud astuks senniste ärakirjutamisvihkude asemele, võiksid õpilaste äranaagemise järele kaunistatud olla ja satuks vahetevahel ka õpetaja kätte.

Ülemalkirjeldatud tööviis arendaks lastes tõsidust, põhjalikkust ja järjekindlust pikemaajalistes töis.

Kuid haritud inimene peab oskama ka kiiresti ilma pikema kaalumiseteta oma mõtteid kirjas väljendada. Seks otstarbeks kirjutatakse III. õppeaastast alates klassis tunni aegu lühemaid töid, mille ulatus ei lähe vahest üle 4—5 lause. Toome näiteks mõned teemad sarnaste tööde jaoks. „Õpilane NN kaotas oma rahatoti. Kuidas seda ajalehes kuulutada?“ „Kuidas peab korralik inimene uulitsal

(söögilauas, teatris j. n. e.) olema?“ Aadressi kirjutamine ümbrikule. Telegrammi kokkusaadmine j. n. e. Kuid soovitavad on ka teist laadi lühemad tööd, näit.: „Kooli aknast välja vaadata.“ „Vahetunni aegu.“ „Minu suurim soov“ j. m. sarn.

Kirjutamisõpetuse põhisääduseks olgu alati: **enem vähe ja hästi, kui palju ja halvasti; parem vigade eest hoida, kui vigu parandada; parem lihtne, kuid läbituntud, kui keeruline ja targutatud, laenmõtteline töö.**

Suurem muudatus eestikeele õppeviis esineks järjekult kirjutamisõpetamises. Haritud inimene peab oskama vabalt kirjutada omas emakeeles.

Kuid hästi kirjutada osata ei tähenda igakord veel hästi kõnelda. Pääaegu kõik meie haritlased kirjutavad paremini, kuid nad kõnelevad. Ka vabalt kõnelemine on oskus, mida peab harjutama.

Kõneharjutused algavad õieti esimest õppepäevast ja omavad hiljem kirjutamis-lugemis-õpetuse kõrval tähtsa kohta.

Uus kord annab lastele eriti koduloo tundidel palju võimalust kõneharjutusteks. Võib kindlasti oletada, et kodulugu, kui suudame selle aine väärilisele kõrgusele tõsta oma koolides, emakeelele ses suhtes palju kaasa aitab. Kodulugu kasutab õpilaste sõna tagavara, põimides sellesse uusi sõnu ja ütlushi.

Niihästi koduloo kui eestikeele õpetajad peaksid ise vabalt ja hästi rääkima. Õpetaja ilus, loomulik-ladus ja selge kõne valdab õpilaste tähelepanu ja annab neile hääd eeskuju. (Õpetajal tuleb, muidugi, rääkimisel silmas pidada teatud didaktilisi piiriseid).

Kustki ei leia meie aga nii suurt keelevara ja eeskuju kui häist raamatuist. Sellega läheneb lugemisõppeviisile.

Ka lugemisõpetus tuleks mitmeid tähtsate aluste sääda. Ma ei räägi asubita õpetamisest ja esimestest sammudest **lugemistehnika alal, mis vajaks laiemat ja üksikasjalisemat selgitust.** Täheandan ainult, et ka sel astmel ei tohiks lugeda midagi, mis keeleliselt ja sisuliselt ebakõhane, ebaselge ja ebamaitseline. Seda enam tuleks seda rõhutada järgnevate astmete kohta.

Lapsi peab varakult harjutama lugema selle sõna kitsamas mõttes, s. o. täieliku arusaamise, huvi ja esteetilise

lõbuga. Nn. selgitav lugemine (объяснительное чтение) ei saavuta enamail juhtumistelloovitav tagajärki. Opetajaharilikult seletab lastele liig palju, valitseb töö aktiivse osa ja tüütab ära õpilasi oma seletustega, enne kui nad ise oleksid saanud töö läbi lugeda. Opetaja on harilikult tundi ilmudes juba tuttav lugemistüki sisuga, kuna õpilastele ta uudsena esineb.

Loomulikult võtab liig varane selgitamine õpilastelt isu ise selgusele jõuda, mõtteid vahetada ühe või teise küsimuse üle, huvitavat ja ilusat meeles pidada. Mispärast mitte õpilastele ka võimalust anda kodu lugemistükki läbi vaadata ja läbi mõelda, kui ta klassis arusaamisele tuleb. Siis oleks juba õpilased need, kes küsivad. Mõned neist on aga juba silmas pidanud kõik võimalikud küsimused ja vastused valmis saanud, nii et sarnasel juhtumisel õpetajale jääb selgitada ainult mõni üksik mõiste. Opetaja juhiv ainult tööd, mis milgi tingimusel ei tohi laiail valguda, nagu seda tihti ette tuleb sarnase õppeviisi juures. Opetaja võiks omale, näit., tähisteks säada niisugused üldküsimused: Mis jäi teile arusaamatuks ses jutukeses (või luuletuses v. m. s.)? Mis jäi teile meele? Mis oli iseäranis huvitav? Mis oli teie meelest ilus? j. n. e.

Järgmiseks tunniks võiksid õpilased harjutada läbivõetu sisu jutustama. Saadeti õpivad meie õpilased niisugusel korral lugemistüki raamatust pähe otsast otsani, või jutustavad paar esimest lauset, kaotavad siis mõttelõnga, ja õpetaja peab neid juhivate küsimustega (наводящие вопросы) uuesti teele avitama. Niisugused küsimused on siin üleliigsed. Õpilast peab harjutama jutustavat ainet niivõrd valitsema, et ta ikka teaks, misuguses järjekorras ta millestki räägib ja mõne üksiku sõna unustamine teda ei takistaks edasi jutustamast. Lugemistükkide kavade kokkusäädmine on iseenesest soovitatav, kui seda mitte liig üksikasjaliselt, liig pukselt ja masinlikult ei tehta, nagu see tihti sünnib.

Mõnel juhtumisel võib, muidugi, ka nõuda vaba jutustamist ilma ettevalmistuseta, — selle poole me lõppude lõpuks ju sihimegi, — mis aga ikkagi enam-vähem kavakindel peab olema.

Kuigi me ei nõua lastelt sõna-sõnalist järeljutustust, ei tohi me siiski ka nõuda täielikku „oma sõnadega“ jutus-

tamist. Kui me ei luba iialgi võõraid sõnu ja ütlosti tarvitada, takistaksime lapse keele rikastamist.

Lugemis-jutustamisõpetus ei pea alati käima tavalise kindla kella mehhanismi järele. Opetaja võib, näit., mõnele üksikule õpilasele midagi lugemiseks kätte juhatada, millest see siis tunnis jutustab, äratades teistes huvi sedasama lugeda. Opetaja võib siin täiesti välja minna laste arenemise ja iseloomu seisukohast.

Igal juhtumisel, „ärgu loetagu lastele tavalist lastekirjandust, millel tihti igasugune väärtus puudub“.

Lastega võib lugeda iga algupärast ja tõlgitud kirjanduslikku toodet, mis nende eale vastab. Vajadus eriti lugemikke kokku säada lastele on enam oluliselt kui sisuliselt tingitud.

Lastele ärgu õpetatagu algkoolis kirjandusajalugu; ärgu loetagu ürgaja kirjanduslisi tooteid; ka „Kalevipoja“ lugemine ja õppimine sel määral ja ses kujus, nagu see meil viisiks, on üleliigne; lapsed tutvunegu õpetaja juhatusel meie paremate kirjanikkude töödega ja kõigea, mis iseloomustab nende autorid.

Õpilaste raamatukugud olgu eestikeele õpetajate hoole all. Igale klassile soovitatud raamatuid olgu neis mitmes eksemplaaris.

Siinkohal ei saa vaikides mööduda sellest raamatute põuast, mis esineb just emakeele õpetamisel. Oleme senni õpetanud oma emakeelt keeleliselt halbade raamatute järgi. Esimesteks raamatuteks algkooli nooremale klassidele, kus keelt hästi õpetatakse, alates mahlakast rahvakeelest (mis nooremale põlvele juba võõraks hakanud jääma), kunni uuendusliku kirjakeeleni, — võiks nimetada M. Nurmiku mõlemaid lugemikke.

„Kirjanduse Seltsi“ juures asuvat „Noorte kirjavara“, mis nüüd täitsa kindla süsteemi järele uuesti oma tegevust jätkab, tuleb igatahes tervitada.

Saksa uuemas pädagoogilises kirjanduses soovitatakse õppevahendina koolides tarvitada ajalehte. See mõte tuleks ka meil harutusele võtta. Igatahes on ajaleht meie ajal kõige loetavam trükitoode, mille mõjuga ikkagi suuresti tuleb rehkendada. Ajaleht käsitab elulisi küsimusi igakülgelt, igasuguste huvide ja elukutsete seisukohast.

Et algkoolist suurem osa õpilasi otse ellu lähevad, võiks vast soovivat olla õpilasi tutvustada ajalehega juba algkooli vanemais klassides.

Ajalehe keel on rikas elulistest ja tavavate sõnadest ja ütlustest; kuid ta on ka kõige silumatum, meie oludes tihti kõige vigasemgi keel, millist asjalu peab igatahes arvesse võtma.

Kaalumisele tuleks ka ajalehe sisuline külg, mis tihti pääliskaudne ja ebakohane lastele.

Kuid võime oletada, et olude parandamisel ajaleht kord õppevahendina kooli tuuakse, kus tal vastuvaidlemata oma tähtsus oleks, eriti vaba väljenduse õpetamise alal.

Selgitamata on jäänud veel küsimus, missuguses ulatuses käsitatav meetod õpetab lastele grammatikat, õpetab ta seda üleüldse?

Võib peagu kindlasti öelda, et ka ilma süstemaatiliste teadmisteta grammatikast võib osata ja hästi vabalt väljanduda kõnes ja kirjas; ja ümberpöörduvalt, grammatika oskamise kõrval võib vahest valitseda täielik vaba väljenduse võimetus. Sellegipoolest ei taha me grammatikat täitsa välja tõrjuda algkoolist. Meie tahame aga tuntavalt ta sennist ainuvõimu piirata.

Algastmel esineb grammatika ainult praktiliselt, muu seas, õpetaja poolt seatud väikese kava järgi, kui ka juhusliste küsimuste selgitamiseks. Muidugi, ei tohi siin juttugi olla mingisugusest grammatika raamatust (mida kindlasti terve algkooli kursuse vältusel ei tarvitseks muretseda).

Algkooli lõpuklassides, kus üldiselt senniseid propedeutilisi teadmisi püütakse süstematiseerida, võib ka emakeele grammatika õpetamine enam teadlikum olla. Valitsevat osa ei edenda ta aga siingi. Ka siin hoitagu abstraktsete reeglite rohkuse ja puise tuupimise eest. Ainult siis, kui laste hulgas sellekohast huvi märgata (mis praeguse keeleuuenodus ajajärgul loomulik), võtku õpetaja, selle huvile vastu tulles, üks või teine keeleline küsimus (grammatikaline) üksikasjalisemalt käsile. Niisugusel käsitusel on siis muidugi suur väärtus.

Eriti grammatilisi kirjalikke töid ärgu tehtagu üldse mitte. Samuti ärgu harutatagu, grammatilisest analüüsist välja minnes, kunagi tervikuna kunsttöid (näit. luuletusi).

Peab ikka jälle meele tuletama vana pedagoogi Ziegleri sõnu: „Mida parem mõistab algkooli õpetaja ise oma emakeele grammatikat, seda vähem tarvitavad seda tema õpilased õppida“.

Kokku võttes, uus emakeelne kool peab loobuma kuivast keele tuupimisest ja reeglite formuleerimisest. Emakeel esinegu meie koolides vabalt ja täielikult oma mitmekesisusega ja iluga.

Ta olgu tarvitusel laste eneste üleelamiste ja mõtete väljendamiseks.

Lapsed omandagu oma emakeel niivõrd, et nad valitseks teda täisomanikuna, looks teda ise. Ainult võõraid keeli tarvitame meie alitundes reeglitele.

Õpetaja elav sõna ja hää raamat jäävad paremaks eeskujuks emakeele õpetamisel.

Eesti Õpetajate Liidu 1922. a. tegevuskava.

J. Annusson.

Mõne päeva pärast astub kokku Õpetajate Liidu asemikkude kogu — läinud aasta tegevuse arvustamiseks ja uue töökava ning eelarve kokkuseadmiseks. Nagu teiste ühiskondliste asutuste elu, nii on sel igal aastal vaikselt korduval sündmusel ka Liidu kohta esimene järgu tähtsus. Siin saab iga liige oma esitajate kaudu võimaluse ütelda, missugused peavad olema ühise töö ülesanded, ja mida igaüks omalt poolt selleks lubab. Ei ole veel sellest paljast faktist küllalt, kui valitakse mitmepea-

line juhatus ja sellele jäetakse valge kaart kätte — võimalus sündmuste peale reageerida ning oma algatust avaldada. Muidugi peab juhatus teadma, milles ta võib leida terve liidu täiskogu poolt ühemeelset toetust, peab tohtima tarbekorral julgelt ning kahtlemiseta toimetada, kuid ta peab ka teadma, et temale antud hüüdsõnad ei ole paljad sõnad, vaid selle ühise töö ning tunde väljendus, mis tervet õpetajaskonda köidab.

Praegu kaevatakse üldise loiduse üle. Näib, et inimesed tõesti väsinud ja kur-

natud on, et neil puuduvad laiemad huvid, mispärast igaüks ainult enesele tahab elada, ainult tänase päeva eest hoolitseb. Kuidas on aga lugu selle „kõige aatelisema klassiga“, kelle kohta arvatakse, et ta võib elada veest ning leivast — õpetajaskonnaga? Kas põeb ka tema üldist ideaalide puudust, mõtete kehvast ning tegevusahtrust? Kuidas kindlustab oma olevikku ja tulevikku see „kõige eeskujulikumat organiseeritud“ ametiühisus, nagu mõnelt poolt õpetajate Liitu nimetatakse?

Tõsi, Liidu tegevus on sundinud oma peale tähelepanu pöörama — tal on häid sõpru ning aegadeid vastaseid. Liidu korraldatud õpetajate kongressidel ja õpetajate päevadal on määratu tähtsus meie kooliuuenduses, Liit on astunud läbikäimisesse teiste rahvaste õpetajaskondadega, lõpuks on korda läinud õpetajate seisukorda parandada — võib olla, et ka siin Liidu mõju võiks märgata. Missugune on aga meie praegune seisukord?

Meie kool on ikka veel lõhkumise ja ehitamise ajajärgus. Mis on vastikumat, kui remonteeritav kord — täis tolmu ja prügi, nõnda et ei taha kuhugile istuda, ei taha ka seal õhku enesesse hingata. See on aga kõik möödaläinud aegadest kogunud tolm, mineviku prügi. Kui ta kord väljas, kui on avaramaks tehtud aknad ja ukSED, siledaks seinad ja laed, siis elab seal igaüks heameelega. Need, kes meie koolile tema nõrkusi ette heidavad, ärgu unustagu tema minevikku. Meie oleme selle mineviku purustanud — tolm keerleb, kuid meie ehitame selles tolmus.

Igal ehitajal peab olema kindel kava. Ka meil on ta — meie kooliuuenduse üldjooned. Iga ehitus, kui ta on suu- rest laastust löödud, nõuab üksikasjalist lõpetamist. Selles mõttes on meil veel palju teha, seda ei suuda üksik isik, vaid terve õpetajaskond. Kooliuuenduse teostamine tema üksikosades, see on meie ligem töökava. Tuleb korraldada nõupidamisi ja erikongresse pedagoogiliste, meetodiliste ning tegelikude küsimuste arutamiseks. Neid nõupidamisi korraldagu iga õpetajate ühing ning maakonna liit; kannavad nad aga ülemaalist laadi, siis oleks soovitatav, et kohaliste üsingu teostamise puhul keskliidu kaastööd koordineerimise suhtes tarvitataks. Sarnast erilist laadi kannak-

sid ka tuleval aastal korraldatavad õpetajate päevad. Esimene neist — Viljandi õp. päev — käsitab peaaegselt Eesti koolikirjandust, teine — Virumaa õp. päev, mis seatakse ühendusesse Liidu 5-aastase tegevuse mälestamisega, kannaks kas puhttegelikku või pedagoogilist laadi. Üldist kongressi 1922-aastal ei tule.

Liidu juhatus on kahe aasta jooksul püüdnud oma tegevust laiendada ning intensiivsemaks teha iseäraliste juhatuse juures tööavate eritoimkondade kaasabil. Katse on näidanud, et ainult mõned üksikud toimkonnad on suutnud nende peale pandud lootusi täita. Kuigi ei ole tarvis toimkondade loomistest täielikult loobuda — nad on iseenesest väga tarvilikud ning üksikutel juhtumistel ka tegelikult läbiviidavad, siiski tuleb nende tegevust nähtavasti kohtadele juhtida. Üksiku energilise isiku algatusel võidaks koha peal palju kasulikku tööd ära teha. Liidu juhatusel tuleb üksikute eeltööde tegemise asjus pöörata sarnaste liigete ja rühmade poole. Mõnesuguste kulude katmise, küsimusse puutuva kirjanduse muretsemise jne. võtaks Liit oma peale, milleks tuleks eelarvesse vastavad summad paigutada.

Viimane aasta on näidanud, et on Eestis ringkonde, kes õpetajat ning kooli kõige kurja juureks peavad. Üldise kõlb- luse langemise põhjuseks olla usuõpe- tuseeta kool, maakondade majandusline kitsikus olenevat sellest, et õpetaja tahab palka saada. Võib kindlasti ette kuulutada, et ligemas tulevikus õpetajal nii mõnelgi puhul tuleb teiste pattude eest kannatada. Selle all kannatab ühtiasi ka kool, mispärast on tarvis kahekordse aga- rusega nende pealekippumiste vastu üles astuda. Peab pakkuma seltskonnale õiget informatsiooni õpetajaskonna tegevusest ja püüetest, peab tutvustama laie- maid ringkonde kooliuuendusega kõnede ja selgitava kirjanduse (ajakirjandus, „Kasvatuse“ erinumbrid, broshüürid jne.) abil.

Sarnast selgitamistööd peab iga õpe- taja oma otsekoheseks ülesandeks pida- ma, ta peab aga peale sel e järjekindlalt Liidu juhatuse kaudu sündima

Üksikutest ülesannetest, mida Liidu juhatusel teostada tuleks, võiks nimetada veel koolikohtade büroo avamist. Selle jaoks on Liidul juba hulka materjaali olemas, loodetavasti muutub see varsti

niivõrd täielikuks, et soovijad võiksid iga koolikoha üle kõige ligemaid teateid saada. On kavatsusel toime panna statistiliste andmete kogumist õpetajate kohta, mille ülesandeks oleks anda tarvilistel kordadel Eesti õpetajaskonna seisukorda valgustamiseks tarvilist materjali.

Eelmisel suvel viibisid Eestis külalis-tena Läti ja Leedu õpetajad, kellega lühikese aja jooksul suudeti kõige sõbralikumalt vahekorda luua. Sooja t kutsusid nad Eesti õpetajaskonda kõige lähemal võimalusel oma poole külle. Sellekohast lubadust tuleks täita. Vahest võiks sõitu ühendada ka huvireisuga Saksamaale, milleks on mitmelt poolt soovi avaldatud.

Lõpuks tuleks peatada veel ühe punkti juures Liidu tegevus on seotud teatud väljaminekutega. Peab olema võimalikult tegev büroo, mille ülevalpidamine suuri kulusid nõuab; ka Liidu häälkandjale tuleb suuremad summad toetust anda. Senni on seda suudetud kanda teatud õnneliku ärilise operatsiooni abil, mis juhatusel omal ajal kordaläks läbi viia. Sellepärast ei esine juhatus, tegevuse laienemise peale vaatamata, asemikkude kogule liikmemaksu kõrgendamise ettepanekuga. Küll aga peaks juba varakult hakkama tuleviku peale mõtlema.

Nii mõnelgi puhul on juhatuses ja asemikkude kogus kõneldud mõnesuguse ärilise tegevusevõimalusest. Suvisel kongressilotsustati asutada oma õppevahendite ja raamatute soetamise äri. Kahjuks ei ole tegelikult võimalik Liidu juhatus kõita niisuguse raske tegevusega, nagu ärijuhatamine. Äri avatakse, kuid eripõhikirja järele ja Liidust lahuse. Kust saab aga Liit omale summe, millega võiks tulevikku kindlustada? Siin võiksid üksikud õpetajate organisatsioonid, iseäranis aga need, kellel on mõnesugused kasuga töötavad ärilised ettevõtted, Liidu peale mõelda, temale kas üldiste või eriülesannete täitmiseks summe määrates. Eriti tuleks toetada Liidu häälkandjat tellimistega ja kaastööga.

Raske on muidugi üles lugeda kõiki üksikasju sarnase suure organisatsiooni tegevusest, nagu seda on Õpetajate Liit. Eelmiste ridade ülesanneteks oli — tutvustada liikmeid mõne tähtsama kavatsusega ning selle juures veel kord juhtida tähelepanu selle peale, et juhatus kui keskasutuse tegevus peaaegaliselt juhtimises, korraldamises ja õpetajaskonna esitamises seisab, kuna üksikasjade põhjalik läbiviimine ja süvendamine on kohalikkude organisatsioonide ja üksikute liigete ülesanne.

Kirjandusest.

A. Ploompuu. Lauseõpetus koolidele.

Tallinnas, 1921. a. K.-ü. „Kool“.

Nii on raamatu kaanelehel lugeda. Raamatust ütleb autor ise: „Käesolev lauseõpetus ei paku palju uut. Olen teinud... materjali... uuesti saadavaks... Halb lugu on nimetustega: pole ühist kokkulepet... neid võib iga õpetaja soovi mööda muuta“.

Sellest hoolimata asusin suure huviga raamatu kallale. Otsisin objekti (sihituse) üles, mis meil kõige keerulisem, kõige valusam, kõige põlevam küsimusist süntaksis.

Ju esimene lause: „sihitus on ikka õeldisega ühenduses“, tegi mu tähelepanelikuks, sest mis oleks siis sõna „tööd“ lauses: „Tööd teha on sunduslik“? Ja par. 13. toobki uue ebatäpsuse: „Täis-sihitus on ikka sihitavas käändes“. Seda

parandatakse küll par. 14., kuid poolikult (ei võeta arvesse sarnaseid lauseid, kus subjektiks infintiiiv: „Tal oli õigus see maja kas või maha lõhkuda“). Pealegi, milleks õpilaste meeli nii segada? — Par. 19. algab: „Sihitus võib esineda: nimisõnaga...“ Algaksin pigemini: Sihitusena võib esineda: nimisõna... — Ei tunne uuem süntaks sarnast objekti nagu kõneleb sama par. p. 5. („Hobune hakkas lõhkuma“, ses lauses olla „lõhkuma“ objekt. Võrdle sellega veel par. 29. p. 6. a.). — Venemägilisena tundub „kõrvalsihitus“. Kui ebaselged on ta piirid adverbialiga, on näha näidete võrdlemisest: „sõitsin seltsis vennaga“ („vennaga“ olla objekt par. 21. tähenduse järele) ja „Linda su-

ges Kalevi juukseid kuld-kammiga“, („kuld-kammiga“ olla teoviisi määрус par. 28. d. järele).

Samuti ei rahulda mitmed teisedki kohad. Ei saaks leppida vormilise subjekti definitsiooniga isegi, sest siis oleks näitest, „õppida on kasulik“, subjekt raske leida (par. 4.). Mугanemisest par. 9. kõneledes öeldakse: „Täisalus ja öeldis ühilduvad arvu ja aja poolest“. Ajas mугanemine jääb igatahes mõistatuseks. — Lause: „Laps magas“, olla enam vähem loogiline. Näib vist küll täiesti loogiline olevat (par. 11.). — Attribuudi ja oppoitsiooni (täienduse ja lisanduse) käsitus oleks võinud täielikum olla. — Par. 29. ei saa kõigiti nõus olla: täbar on p. 2. „soojalt“ ja rõõmsalt“ veel omadussõnadena võtta. Võimata on leppida p. 4., milles ees- ja taga-sõnu eraldi adverbiaalidena tahtakse võtta. Ei saa ühineda autoriga ka p. 5. viimase näite analüüsiga. — Mida tahetakse öelda par. 32. p. 3. lausega: „Mitme sihituse kohta maksab endine korraldus (p.p. 14—18)“? — Rääkimata venemaigulisest „võrast kõnest“ ei saa leppida viisiga, kuidas autor lause kaudsesse kõnesse kirjutab: „Minu isa ütles mulle, et prii on (pro olevat või olla) jälle meie maa“. Venepärasus esineb ka kirja vahemärkides. Meie oleme harjunud koma hoopis vähem tarvitama. Sama teed käib ka Soomegi keel.

Tekib üldse küsimus: miks on autor valinud Vene grammatika aluseks ja ignoreerinud Helsingi ülikooli sellekohase komisjoni kümneaastast töövõilja? Miks pole ta vähemalt uuemaid Soome sellekohaseid raamatuid eeskujuks võtnud. Asjale oleks tõesti kasulikum olnud. Kahju on autori hoolsast tööst, mis ajakohaseid tagajärgi ei annud. Siin on paaris kohas isegi katsutud ja üsna hästi selgitada küsimust, mis seni vähema tähelepanu osalised olnud: 1) subjekti sisaldavus verbi I. ja II. isiku lõpus (par. 5. p. 5. tähendus), 2) **totaalse ja partsiaalse objekti ning aja vanekoru** (par. par. 16—18). Keel on võrdlemisi korralik. Trükivigugi ei puutunud palju silma (lisaks märgitud vigadele olgu veel: öeldis pro öeldis par. 3., lõunele pro lõunale par. 28., sureja pro surija par. 34., koontatud pro koondatud par. 35.). Analüüsimismaterjaali leidub üsna palju ja see näib enamasti kirjandusest valitud. Mõned omatehtud laused on küll äpardanud, („Kirjanik, kui suurvaim, suri sõtta“, par. 25., Kingsepp viis saapad parandada“ par. 28., Ja (pro jah) on kerge öelda par. 5.).

Kui vead parandada, võib teatud etevaatusena raamatut tarvitada hädaabi-nõuna, kuid ei suuda ta meid rahuldada. Jääme ootama uusi tooteid, mida on lubanud H. Põld ja prof. Dr. Ketunen. —nap.—

K. Ruut'i «Eesti rahvakooli ajalugu».

V. Orav.

„Nagu joodik ei tunne, et ta purjus on nii ei taipu rumal, et ta rumal on“ —

K. Ruut „E. r. k. ajal.“ lhk. 26.

Põhjatu suure pretensiooniga, kuid ääretu igav raamat on „Valguse“ kirjastusel (Viljandis) ilmunud K. Ruut'i „Eesti rahvakooli ajalugu“, I. jagu, I. anne, 1921.

Suurest pretensioonist kõnelevad muu seas juba need paradoksaalsed aforismid, millega mainitud raamatu „sissejuhatus“ algab, näiteks: „Ajalugu on ilma kohus“, „Ühe teaduse ajalugu on see teadus ise“ j. t.

Igavaks teeb raamatu autori omapärane arusaamina ajaloost, selle ülesandest ja käsitusviisidest. „Ajalugu — ütleb K. R. (lhk. 3) — ei ole muud mi-

dagi, kui suurte sündmuste ajaline rida ehk järg“... „Mina siin ajaloos tarvitan kõiki vanu ja uusi nimetusi meelega segiläbi ironiseerides mitmekesisuse pärast“ (lhk. 79) j. n. e. Nii siis „suurte sündmuste ajaline rida“ näeb oma ülesannet „mitmekesisuses“, mida saavutatakse „kõiki vanu ja uusi nimetusi meelega segiläbi ironiseerides“... Sellele „ironiseerimisele“ andub K. R. ainult temale omase vaimuteravusega, näiteks: „Nii on uutel lähkritel (mõista: õpetajatel. V. O.) vanad paigad peal. Aga uus viin „русский духъ“, ära seletud: „sotsialism“ ja „usutus“, mida Ve-

ne koolid ka meie maale sisse tõivad ja laiali laotasivad (seda süüdistust peavad tähendatud viimse aja ametivennad vastuvaidlemata heaks võtma), ajas lähkri lõhki ja tõi — Sakslased maale ning tõi meile enamlased kaela nime all: „revolutsioon!“ (lhk. 105). Säärane on see „ajalugu“, mille tähtsusest „haritud ringkondadest päritolev“ K. R. „on alati aru saanud, on teda uurinud ja kirjutanud“ (lhk. 3). Säärane tuumakas, lopsakas ja mahlakas „ajalugu“ — Eesti rahvakooli ajalugu — võis ilmuda ainult K. Ruut'i — „oma Koorküla vallakooli koolijuhataja“ (lhk. 4) — osavast sulest, mida osavad käed juhtinud, sest „oskamata käes — K. R. arvates — võib ajalugu hoopis vale kuju saada, ehk jälle ilma mingi kujuta ja selgusetu jääda“ (lhk. 6).

Autori omapärase arusaamisega ajaloo mõistest ja käsitusviisidest on täielises kokkukõlas ka ta suurepärane loogika, näiteks: „Ajaloost kuuleme, et Persia kuningal Xerxesel ajaloo kirjutajad ühes olnud, kui ta Greeklaste vastu sõtta läks. Sellest mõistame (sic! V. O.), et ajalugu muud midagi ei ole, kui suurte sündmuste ajaline rida ehk järg“ (lhk. 3). Et Persia kuningal kusagil sõjakäigul ajalookirjutajad kaasas olnud, „sellest mõistab“ K. R., et ajalugu on seda ja seda. Veel üks näide autori loogilistest järeldustest: „Pea pool osa rahvast läks Vene usku (1845—1847), sest (NB! V. O.) Vene usk vabastas rahvast kooli sundusest“ (lhk. 43). Tõesti, Koorküla „koolmeister“ on Ameerika üles leidnud! Nüüd saan ma aru, miks ülemus teda „isiklikuks aukodanikuks“ on ülendanud ja ta rinda „hõbe aurahaga“ ehtinud (lhk. 62)! Et „Kasvatuses“ lehvivat „sotsialistlist, proletaarlist, enamsuslist, usuvastast, ühesõnaga: ebapäädagoogilist vaimu“ (lhk. 120) pisutki eemale peletada, luban enesele K. R. „Eesti rahvakooli ajaloo“ tsiteerida veel mõned read, täis taevalikku (ma ei ütle: taevaliiklikku!) tarkust, kodanlist kombust, enamsusvastast elevust, usulist ärdust, ühesõnaga: puhtpedagoogilist koolmeisterlikkust: „Kas võime oletada, et Vene harjukkane sellepärast, et ta Venekeelt oskab, Saksa ajalehe toimetajast ning Prantsuse professorist ees on, või viimsed esimesest taga, et nad Vene keelt ei mõista? Vaat, sellest on tulnud,

et venestuse ajajärk ei koolmeistrite juures ega rahva hinges ei ole jõudnud võita armastust ega poolehoidmist, sest et ta meie koolile mitte mingit edendust, ei vaimlist ega ainelist ei ole toonud“ (lhk. 66).

Omapärase loogikaga varustatud K. R. ei tunnista arusaadavalt harilikku loogika elementaarsemaidki reeglid. Nii ignoreerib tema jagamise (divisio) reeglid. Jagamine peab sündima ühel alusel (fundamentum divisionis) ja jagamise liikmed peavad üksteist eitama (v. prof. Tshajpanov „Loogika õperraamat“ lhk. 41), aga K. R. jagab (lhk. 20) Eesti rahvakooli ajalugu kolme järku mitmesugustel alustel ja nii, et jagamise liikmed üksteist ei eita: „esimene järk on Rootsiaegne (1600—1700), teine — Veneaegne (1700—1800), kolmas — vabadusaegne (1800—1915)“. Siin jagamise afuseks on võetud kord „rahvas“, teine kord „valitsus“ ja jagamisliikmed „veneaegne ja „vabadusaegne“ ei eita üksteist. Nii võiks jagada koolmeistrid vanameelseteks, vabameelseteks, lätlasteks, karsklasteks jne.

Autori loogikaga võistlevad teema grammatika ja stiil, näiteks: „Kuid ajalugu ei ole mitte üksnes suurte riiklistel ja rahvaste elu lugunemisel, vaid igal olemasoleval asjal, kui ta kallal aja jooksul mingit muutumist ehk tegevust on lugunenud“ (lhk. 3); või veel: „Kõik laaditähtsad juhused ümberkautse koha rahva elust, mis kuidagi kooli külge puutuvad jne.“ (lhk. 6); veel: „Loodetavasti, kui Eesti muuseum täieneb, võib mõni Eesti õpetlane meile edaspidi sealt vallast (s. o. arheoloogias) mingit üleüldist andmet ängata, mis üleüldisele hariduseloole sugaraid annab tõendustena“ (lhk. 10).

„Sugaraid — tõendustena“ autori ortograafia st leiame eespool toodud tsitaatidest.

Sellest oleks küllalt autori võimete ja raamatu väärtuse kohta. Kuid ülekohus oleks arvustaja poolt mainimata jätta see vänge konfessionaalne subjektivism, mis käib läbi musta joonena K. R. „Eesti rahvakooli ajaloo“ (v. lhk. 21 j. t.).

Konfessionaalse subjektivismi kõrval ilustab K. R. „Eesti rahvakooli ajaloo“ veergusid veel parteilik subjektivism ja selle sünnitus — poleemika, mis mõne arvates ajalooos ebakohane olevat.

Nii pahandab K. R. koolinõuniku Mikelsaare üle, et viimane „algkoolide õppekavades“ (1919) 1) usuõpetuse välja jätnud, 2) sisse võtnud uue õppeaine, nime all „kodulugu“, millest keegi ei tea, mis selle all arvatakse... mis suuremas hulgas koolides muutub lobisemise ja ajaviite tunniks... millise ebaõpetuse peale on määratud mitte vähem kui 4 tundi nädalas kolm aastat otsa“ ja 3) „ilukirjutuse sootuks välja jätnud“. Autor ütleb: „Selle uue õppekava loojate

pädagoogilise võime kohta koguni kahtlaseks on see asjaolu teinud, et ilukirjutus sootuks välja jäetud on“ (lhk. 80). Valusaid etteheiteid saab ka „uus Eesti koolivalitsus, kes õppetöö väga orthodoxelist dogmatikut (autori ortograafia! V. O.) tagaajavat näib, mis on pädagogika vägistamine ja surm“ (lhk. 120), ja kes okkupatsiooniaegsete sakslaste „head“ seadused olla „ära vussinud“ (lhk. 134)...

Dixi!

A. M a t k u r. „Maateaduse alg-õpetus, I vihik: Kodumaa. Eesti algkoolide IV õppeaasta kursus“.

Haapsalus, 1921. a., 40 lhk., hind 25 mk. I. Kents.

Autor, kes ennast nähtavasti varjunime taha ära peidab, nimetab oma tööd maateaduse õpperaamatuks, mis määratud Eesti algkooli IV. õppeaastale. Kahjuks ei käi see pikk pealkiri sugugi mitte kokku raamatukese sisuga, ei ka tema välise ilmega. Et vastata neljanda õppeaasta maateaduse õpperaamatu nõuetele — selleks on see broshüürike liig väike, liig elementaarne ja kõhnakene. Autor on oma asja nähtavasti liig kergelt võtnud ja selle juures meie algkoolide neljanda aasta õpilasi liig madalalt hindanud. Teatavasti on aga maateaduse õpperaamatu kirjutamine, mis vastaks praegusaja nõuetele ja uutele 4 õppeaasta maateaduse kavadele, üks kõige raskemaist ülesannetest. Matkur on seda ülesannet katsunud lahendada kuid ebaõnnestunud. Nii, näiteks, on suurem hulk neist küsimustest ja küsimistest, mida esitatakse 4–6 lhk. pealkirja all „Maateaduslikud põhimõisted“ neljanda õppeaasta õpilastele kas liig elementaarsed (näita, kui pikk on meeter“), või segased („koduküla kaugus koolimajast... kilomeetrit.“), või ilma metoodilise järjekorrata (enne mõõdetakse kaardil kaugusi koolimajast ja kodukohast, hiljem aga alles joonistatakse klassitoa plaan mõõdus 1:50; 1:100; 1:200) jne. Seesugusel kujul käsitatakse neid küsimusi meie algkoolides juba teisel ja kolmandal õppeaastal koduloo tundides. Neljandal õppeaastal tuleb maateaduslikud põhimõisted ikka natukene laiemalt ning sügavamalt käsitada, kui tehtakse seda eelmistel aastail koduloo tundides.

Eesõnas teatab autor, et ta „kodu-maatundmise õpetamises katseviisil uut rada sammub. Käsitluse lähtekohaks on võetud loomulikud maastikud, millele vaatlemisel õpilastele paremini selguvad suhted inimese majandus- ja kultuurielu ning füüsilise looduse vahel... Teated füüsilisest maateadusest on püütud anda parajal paigal; ajalooline ja muinaslooline element, mis sennistes õpperaamatutes tähtsale kohale asetatud, on hoopis kõrvale jäetud, kui maateadusse mitte kuuluv ja viimast koguni segav“. — Seesuguseid katseid tuleb igatahes tervitada. Kahjuks, peab aga tähendama, et käesolev katse mitte korda pole läinud. Käsitlust maastikulisele põhimõttele rajades, pole autor suutnud oma töösse põhimida niitmeid tähtsaid maateaduslikke põhimõisteid ja teateid üldisest maateadusest, mis meie ühtluskooli 4. õppeaasta õpilastele eluliselt tähtsad ja mida ka meie ametlised õppekavadki nõuavad. (Vaata, näit, „Algkoolide õppekava“ 1919. a. „Kasvatuse“ 6. vihu „Ametlises osas“, või hiljuti Haridusministeeriumi väljaandel eriraamatuna ilmunud uued, 30 mail 1921. a. kinnitatud „Algkooli õppe- ja tunnikava“). Näitena võiks seesugustest küsimustest nimetada Lääne merd ja tema iseloomu Eesti rannal, merede tähtsust üldiselt ja eriti Eesti suhtes, hariduslikke olusid, riiklikku korda jne. jne.

Oieti veidrana aga tundub see asjaolu, et meie praeguse sundusliku algkooli kursuse lõpuklassile, 4. õppeaastale määratud „maateaduse õpperaamatus“ õpilastele ei juleta ütelda

kus nad kui eestlased asuvad — kas mõnes Saksa- või Vene provintsis, või iseseisvas vabariigis? Raamatukeses räägitakse küll eestlaste kodumaast (lhk. 7), kodumaa maakondadest (29. lhk.) ja isegi mööda minnes „Eesti riigi pealinnast“ (10. lhk.). Et Eesti iseseisev vabariik, sellest mitte sõnagi! Ja seda leiame 1921. a. suvel ilmunud eestikeelses maateaduse „õpperaamatust“... Miks nuriseme, et võõrad sagedasti meie maad ikka veel mõneks Vene provintsiks arvavad? Meie omagi „maateaduse õpperaamatute“ kirjutajad ei näe ka selles suhtes veel 1921. a. kindlad olevat... Samuti ei saa ka algkooli 4 aasta õpilased Matkuri „õpperaamatust“ mitte teada, kus ilma jaos nende kodumaa asub.

Eesti maastikudest on autoril paremini õnnestanud „Põhja Eesti paekallas“, „Ranna-Läänemaa ja saarestik“ j. m. t. Kaugelt suurem osa teisi maastikke on vähem korda läinud nii sisuliselt kui ka keeleliselt. — Keelelisi viperusi, lohakusi, konarlusi, trükivigu, sisuliselt ebaõigeid teateid, terminide segamisi jne. leidub raamatukeses pea igal leheküljel rohkesti. — Näitena esitan siin mõned vead ja viperused. Ei ole õige, et riigikohus asub Tallinnas (lhk. 10), teadupärast on ta ju Tartus. Niisama ebaõige on ka järgmine väide: „Narva — Tallinna raudtee ääres keset põlevkivi kaevanduste ringkonda asub Jõhvi alev üle 2000 elanikuga“ (minu harvendus. J. K.) (lhk. 23). Põlevkivi kaevandused asuvad ju kõik mitu km. Jõhvist loode ja lääne pool Kohtla ümbruses, ka on Jõhvi elanikkude arv tublisti alla 2000. — Tartu tööstusettevõtetest olla „nimetamisväärt pärmivabrik, seebitehas, linaketramisvabrik“ (minu harvendus. J. K.); seda viimast senniste andmete järele küll veel Tartus ei ole. Nimetamata on aga jäetud Tartu põllutööriistade- ja metalltööstusettevõtte „Tegur“ (lhk. 25). Seesuguseid vigu leidub raamatukeses rohkesti. Ka keelelistest lohakustest paar näidet. Nii loeme 13. lhk. „Sarnaseid kunstlikka istandusi (männad ja kanarbik tuisuliival) on näit. Tallinna linnavalitsus ette võtnud liivalagendikkudel ülemiste järve ümbruses, kust terve linn omale vett saab“. (Minu harvendused J. K.). Tuleb välja, nagu saaks Tallinn omale vett

liivalagendikkudelt. Lhk. 31: „Maakera keerleb iga 24 tunni jooksul korra iseenese ümberringi (läänest idasse), kord ühte kord teist külge päikese vastu pöördes“, või lhk 20: „Mida soojem on õhk, seda enam neelab ta endasse vett“ j. m. t. Kuidas 4. aasta õpilane neist lausetest aru saab, see pole nähtavasti autori mure. — Andeksandmata on autorile see patt, et ta „maapinna“ ja „põllupinna“ mõis'ed ära segab, näit. lhk. 13, 17., 20., 25., 28, jne — kord tarvitab ta õiges mõttes põllupind, kord jälle selle asemel „maapind viljarikas“ jne. (Minu harvendused. J. K.) Samuti puudub autoril järjekindlus; nii tarvitab ta kord „okasmets“ (lhk. 9) kord „okaspuumets“ (lhk. 14.), kord kirjutab „Lääne meri“ (lhk. 7.), kord „Läänemeri“ (lhk. 10.) jne.

Iseäralik on ka autori ainekäsitus järjekord. Nii võetakse kodumaa järele kohe läbi „algteated matemaatilisest maateadusest“ ja siis alles „eestlaste lähemad naabrid“. Metoodilises suhtes peaks siin aine järjekord täitsa vastupidine olema — kodumaa järele lähemad naabrid ja siis alles kaugemad küsimused. Ka on need eestlaste lähemad naabrid: soomlased, venelased, lätlased ja rootslased sedavõrt lühidalt ja pealiskaudselt käsitatud, et neist mingitki õiget kujutust võimata saada, näit., on see osa, mis jutustab lätlastest, kõigest 12 rida pikk.

Ka raamatu välimus on sarnane, et ei tihka talle „maateaduse“ õpperaamatu nime anda. Ei ühtegi kaarti, ei ühtegi pilti — paari veikest vinjetikest, mis iseenesest mitte halvad, ei saa ju geograafilise pildina võtta, niisama ka raamatulõpulleiduvat maastikkude kaarti, mis pealegi vigane. Ei ole sünnis maateaduse õpperaamatu nimega janti teha. Esitades seesuguseid maateaduse õpperaamatukesi profaneerime õpperaamatu ja ka terve õpetuse väärtust õpilaste, lastevanemate ja ka võõraste silmis. Ühtlasi raskendavad ka seesugused „odavad“ hinnaliselt ja sisuliselt paremate õpperaamatute peasemist koolidesse ja kodudesse.

Õpperaamat, eriti veel maateaduse õpperaamat, peab väliselt juba sarnane olema, et õppilased ja lastevanemadki teda sagedasti huvituse pärast kätte võtaks, vaatleks ja sealt seest ka midagi leiaks. Sõja olude tõttu

langes meie õpperaamatute välimus ja sisugi sagedasti allapoole igasugust arvutust. On ülim aeg, et anda jälle õpperaamatutele kohane välimus, et ei tarvitseks häbi tunda neid teiste maade hariliste õpperaamatutega kõrvu seades. Sisuline väärtus või puudus ei torka ju silma esimesel pilgul. See selgub alles lähemal tundmaõppel ja käsitusel. — See, et kõne all oleva raamatukese autor, ise ka kirjastajana esinedes, oma töö välimuse eest sugugi pole hoolitsenud, ilmub tema äärmist hoolimatust Eesti kooli vastu. Nii sagedasti käsib autor õpilast ühte või teist objekti otsida kaardilt, näit. lhk. 7., 9., 40. jne., aga raamatule kaasalisatud kaardikesel pole midagi leida. Pealegi puuduvad meil paljudes koolides kodumaa seinakaardidki.

Et õiglane olla, peab tähendama, et raamatukeses mõned paremused ja posi-

tiivsed uuendused esinevad. Nii näiteks võetakse võrdluste aluseks õpilastele tuntud ala, nagu lhk. 7., 30. ja 40.: „Mitu koduvalda saaks tervest Eesti rahvast?“, „mitu korda on terve Eestimaa sinu koduvallast suurem?“, „võrdle maapinda Põhja- ja Lõuna-Eestis!“, „Euroopa on 220 Eestimaad“ jne. Need plussid on aga raamatu defektide kõrval sedavõrd tähtsusetu, et raamat koolidesse teed õpperaamatuna eitohiks leida. Koolivalitsustele ei tohiks mitte ükskõik olla, missugused raamatukesed õpilastele algkoolides kätte antakse. Parem juba ilma raamatuta läbi ajada, kui seesugust tarvitada, mida õpetaja igal leheküljel ja mitmes kohas parandama peaks. Pealegi on ka J. L. Jürgensi „Maade-teaduse õpperaamatu“ teine trükk (1921. a. ilmunud) enamvähem algkoolide nõuetele vastavalt kokku seatud.

Ajakirjandus.

(Ajakirjade sisu ülevaade).

Uudismaa nr. 1: Uue aastakäigu algul. K. Z.: Meie tee. L. Sapotzky: Majandus ja eetika, H. Pikat: Ma naine. Viljo Hytönen: Kunst ja karskus. — r—n: Intelligentis ajaloos ja nüüd: ** Jaanituli. E. J.: Kas peame kurtma? Dante. Aleksander Blokk † Juhani Aho (Brofelt) †. J. Johannson: Igavene mälestus. I üleriikline „Noorte Püha“. Kirjandusest. Noorte ajakirjandus. Kool ja noorsoo liikumine. Kroonika, Teadaanded ja üleskutsed. Kirjavastused.

Üliõpilasteleht nr. 12: H. L.: Üliõpilaskonna majanduslikud ettevõtted. H. L.: Katkendid Tartu ülikooli algajalt. Eradotsent W. Freymann: Filosoofia Tartu ülikoolis. H. L.: Ülikooli korraldused. E. Kubjas: Karskustöö sihtjooned J. H.: Õppemaks Tartu ülikoolis. Teated.

Eesti Tehnika Seltsi ajakiri nr. 14/15: H. W. R.: Tuuleturbiin. Auto-maatlised telefoni keskjaamad Kaubandus tööstusministeeriumi poolt Saksa-maale komandeeritud inseneride A. Lukk'i ja O. Hinto aruanne. Linna veevärgi 1920 aasta aruanne. Tehnika Seltsi teated. Hindade tabel.

Eesti Tehnika Seltsi ajakiri nr. 16: Joh. Kiivet: Aine algosaatom

ja selle koosseis. Põhijää. A. R.: Auto-maatlised telefoni keskjaamad. Stürmer: Transformaatorid kõrgesageduse kõvendajad. Ev. M—s: Meritõusu, — alanemise ja lainete tõukejõu kasutamine. Hindade tabel. Lisana: Raudtee sõnastik (järg).

Eesti Kirjandus nr. 11: J. Luiga: Lembitu välispoliitika (Lõpp). J. Raavik: Parandused uuemas Eesti luules. A. Saareste: Mitmesugused riismed. Kirjanduslik ülevaade.

Uus ajakiri „Loodus.“

Prof. J. Piiper'i, assist. Jaan Rumma, prof. J. Sarv'e, assist. Drd. A. Audova ning assist. G. Vilberg'i toimetusel ja k-ü. „Looduse“ väljaandel hakkab ilmuma Tartus uus loodusteadusline ajakiri „Loodus“, esialgu aperioidiliselt ilmuvate raamatute seeriana, lähemas tulevikus aga, niipea kui asjaolud lubavad, perioodilise ajakirjana. Esimene number on ilmunud 64-leheküljelise broshüürina, hind 60 marka. Tas sisalduvad järgmised tööd: Toimetus: Saatesõna. Prof. J. Vilipi: Maavärisemiskollete sügavusest. Dots. P. Kogermann, D. I. C.: Orgaaniline keemia kahekümnenda aastasaja alul. Prof. D. Rootsmann: Täheilm

käabused ja hiiglased. Dots. K. Koch: Sademetest. Prof. Dr. F. Bucholtz: Kõrgemate seente seksuaalsusest. Drd. A. Audova: Funktsionaalne kohanemine. Kapt. A. Thom: Filsandi tuletorni ligidal ja Vaika saartel elutsevad kajakalised. Dots. H. Reichenbach: Rahvusvaheline mereuurimise nõukogu (Conseil permanent international pour l'exploration de la mer) ja teaduslik-rakendusline meredeuurimine. Stud. geogr. A. T.: Tartu ülikooli geograafiline seminaar ja kodumaa tundmaõppimine. Väikesed teated: Lihaste staatiline töö. Tegevus ja puhkus loomariigis. Loomade elu pikkus. Euroopa riikide elanikkude arv ja suu-

rus. Veejõu kasutamine Prantsusmaal. Jääaja kihtide uurimine. Loodusekaitse. Mäeladva murdmine. Hundid kodumaal. Valaskala Lääne meres. Lindude minek j. m. Kirjandus: a) Arvustus. b) Uued raamatud. c) Ajakirjandus.

Üliõpilasleht nr. 13: Tallinna tehnikumi õpilaskonna tervitus; H. L.: Katkendid Tartu üliõpilaskonna algajalt; Kaarlo Teräsvuori: Tartu ülikooli taimebioloogia katsejaam; Stud. phil.: Mõnda meie ülikooli filosoofia teaduskonnast; Ni: Hra Vilvill ehk „... elu on teisiti!“; P. T—ler: Tallinna tehnikum; X: Muusikaline ettekanne; Üliõpilaskonna edustuse järjekorraline koosolek.

Kroonika.

Tervishoiu peavalitsuse seletus maakoolide haigete õpilaste ravitsemise kohta.

Selle aasta „Riigi Teataja“ 21. nr. avaldatud määruse 7. par. põhjal on kooliarstid kohustatud õppeaja kestel igapäev üks tund haigeid õpilasi oma alla kuuluvaist koolidest ambulatooriliselt vastu võtma.

Selle paragrahvi kohta on tervishoiu peavalitsusesse maakondades töötavate jaoskonna arstide poolt järelepärimisi tulnud, millest selgub, et sellest paragrahvist mitmet moodi aru saadakse.

Nüüd on tervishoiupeavalitsus seletanud, et maal, kus koolide juures ambulantsid puuduvad ja arstide asukohad koolidest kaugel, 7. paragrahvi täpisealt täita ei saa, vaid seda tuleb nii mõista, et kooliarst (jaoskonnaarst) haiged õpilased oma jaoskonda kuuluvaist koolidest oma korteris kõnetundide ajal on kohustatud esimesel korral, s. o. haiguse kindlakstegevise otstarbel, tasuta läbi vaatama ja tarviliku ravitsuse määrama.

E. M.

Haridusministri vastused Riigikogu liikme küsimuste peale.

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 56 põhjal on igal Riigikogu liikmel õigus Riigi-

kogu koosolekul küsimustega Valitsuse poole pöörata. Arusaadav, et Valitsuse vastused peaksid küsimustes puudutatud asjadesse täieliku selguse muretsema. Jätame lugejate eneste otsustada, kuidas see on sündinud käesoleval juhtumisel. Valitsusele esitatud küsimused olid järgmised:

1. Kas vastab tõele ajalehe teade, et haridusministeerium on kooliõpilastele ära keelanud osavõtmise sotsialistlikkude noorsooühingute tegevusest, mille eesmärgiks on: ühendada sotsialistlikku noorsugu tema majanduslikkude huvide parandamiseks, kultuuriliste teadmiste tõstmiseks, spordi ja karskuse edendamiseks ning poliitiliseks enesearendamiseks.

2. Missugustel põhjustel, eriti pedagoogilistel, leiti see keeldkorraldus tarvilik olevat?

3. Missugused abinõud mõeldakse tarvitusele võtta õpilaste vastu, kes ei täida seda keeldkorraldust?

4. Kas käib see keeld ka kristlikkude sotsialistide noorsooühenduste kohta?

5. Kas kavatakse see keeldkorraldus laiendada ka kodanliste noorsooühingute, liitude, spordi, karskuse, skoutide j. t. noorsooorganisatsioonide kohta?

Selle peale vastas haridusminister järgmiselt:

„1. Teade vastab ainult osalt tõele: õpilastele on ainult ühel juhtumisel ja nimelt „Üle-Pärnumaalisest sotsialistlisest noorsoo-ühingust“ osavõtmine keelatud.

2. See leiti tarvilik olevat riiklistel põhjustel.

3. Õpilaste vastu, kes ei täida seda korraldust, võetakse seaduses ettenähtud abinõud tarvitusele.

4. Haridusministeerium täidab seadust ja kaitseb riigihuvisid parteide vahelkordade peale vaatamata.

5. Keelukord saaks laiendatud ka teiste ühingute peale, kui selleks mõjuvaid põhjusi peaks olema.“ E. M.

Õppemaksu kõrgendamine Tallinna keskkoolides.

Tallinna linnavolikogu otsustas ühel omal viimasel koosolekul linna kesk- ja kommerts-koolis 1. jaanuarist 1922. a. õppemaksu kõrgendada linna õpilastele 4000 margani aastas, maa õpilastele 2500 margani, kaubanduskoolis aga 2000 margani aastas.

Õppemaksu kõrgendamise vastu protesteerisid sotsialdemokraadid ja üürnikud, kes hääletamise ajaks saalist lahkusid.

Ei tea kui kaugele viimaks õppemaksu kõrgendamisega jõutakse... Ikka raskemaks ja raskemaks läheb keskkoolidesse pääsemine kehvale kihile. Kuid missuguse õigusega kulutavad omavalitsused ja riik rahva raha asutuste peale, mille ülevalpidamine on ainult jõukama klassi huvides? E. M.

Keeleõpetajad-inglased meie koolidesse.

Kohalik Inglise konsul on teatanud, et paljud vilunud keeleõpetajad-inglased valmis oleksid Eesti koolides ingliskeele õpetajaina töötama. Haridusministeeriumi kooliosakond on koolivalitsuste läbi koolijuhatajatele teatanud, et nad juhtumistel, kui koolis ingliskeele määralise õpetaja koht (vähemalt 24 nädalatuundi) vabaneb ja kui neil ise võimalik ei ole selle aine õpetajat leida, õpetaja kutsumiseks Inglise maalt pööraksid haridusministeeriumi kooliosakonna poole.

E. M.

Koolitegelaste väljamaale komandeerimine.

Haridusministeerium kavatses kuuldavasti välismaale komandeerida realkooli direktori N. Kann'i ja neiu A. Raudkatsi. N. Kann tutvuneks välismaal keskkoolide seisukorraga, neiu A. Raudkats võimlemise ja käsitöö õpetamisega. Haridusministeeriumi endiseid väljamaale komandeerimisi ei saa õnnestunuks lugeda. Kas see kord asi õnnestub, näitab tulevik. Tallinna linnakoolivalitsus on haridusministeeriumile välismaale saatmiseks ette pannud koolinõuniku A. Kuks'i ja pr. Järveri. E. M.

Eesti arstide-kongressi resolutsioonid.

4. dets. s. a. võeti vastu arstide-kongressil muu seas ka järgmised koolile puutuvad resolutsioonid:

Koolitervishoiu kohta.

1) Omavalitsuse- ning riigi-kulul ja -toetusel ülalpeetavate koolide arstid valib omavalitsuse tervishoiu-osakond, kuhu kuuluvad kõik selle teenistuses olevad arstid.

2) On soovitatav, et linnas oleks kõikide koolide jaoks ühine ambulants, spetsialistide kaastöötamisel.

3) Kooliarsti amet peab pea-amet olema.

4) Tervishoiuõpetust tuleb algkoolides eriainena õpetada, kahes viimases klassis kaks tundi nädalas ja ühes sellega ka suguelu-tervishoidu.

5) Tervishoiuõpetus on sunduslik kõigile ülikoolis, kuid iseäranis õpetaja- ja kirikuõpetaja-kutsele ettevalmistajaile.

6) Tervishoiuõpetuse kava tuleb õpetajaid ettevalmistavates eriõpiasutustes aine tähtsusele ja ajanõuetele vastavalt laiendada.

7) Spetsiaal-kooliarstide ettevalmistamine on tarvilik; praegustele kooliarstidele tuleb korraldada perioodilised kursused.

8) Koolimajade ja nende sisseseade ehitamine, tellimine kui ka uute koolide avamine üürikorterites peab sündima kooliarsti heakskiitmisel; praegu ilma kooliarstide nõusolekuta koolipinkide valmistamise asjus, tuleb tervishoiuvalitsusele ette panna, et ta selle ära keelaks.

9) Tuleb korraldada perioodilisi kooliarstide kongresse.

Nõrgaandeliste laste eest hoolitsemise kohta.

1) Eestis on tarvis asutada erikool nõrgaandelistele lastele ja kodu nendele, kes idioodid on.

2) Koolides tulevad kõik lapsed katsepsüholoogia seisukohalt läbi vaadata, kes küllalt edasi ei jõua.

3) On tarvis korraldada iseäraline kooliarstide ettevalmistus, kus nende ainete hulgas ka katseline psüholoogia oleks.

Emade- ja lastekaitse kohta.

1) Iga abitarvitaja laps alla 16 a. kelle hoolekandjat ei ole, peab riigi või kogukonna poolt ülespidamist leidma.

2) Seadusandliselteil tuleb määrus maksma panna, mis paneks leitud, mahajäetud abitarvitajad, maksu eest kasvatada antud ja väljaspool abielu sündinud lapsed omavalitsusasutuste järelevalve alla.

3) Amme-küsimus tuleb seadusandlisel teel lahendada selles mõttes, et ka amme lapse eest tarvilikult hoolt kannaks.

4) Tallinnas, Tartus ja Narvas tulevad lastehaigemajad asutada.

5) Nimetud linnade sünitusasutustes peab vaestele emadele võimalikuks teha maksuta vastuvõtmist leida, kuna vähemate linnade haigemajade juure sellekohased jaoskonnad tulevad sisse seada.

6) Tallinna, Tartu ja Narva tulevad linnavalitsustel nõuandekohad emadele käima panna ja nende juure piimaköögid asutada.

7) Vabrikute juure, kus palju nais-töölisi, tulevad vabrikute kulul sõimed käima panna.

8) Naiskoolides tuleb tervishoiu-tundidel vanemates klassides ka lapsetoitmise ja -ravitsemise küsimusi käsitada.

9) Töölistele ja ametnikkudele, kellele perekonna-toetusraha maksetakse, ei tule esimese kahe lapse kohta sugugi abiraha anda, vaid alles kolmandast lapsest peale tuleb seda tegema hakata.

10) Lasterikastele perekondadele, kolmandast lapsest peale, tuleb riigi- ja omavalitsusasutustesse teenistusse astumise juures eesõigus anda, kui teised eeldused ühesugused on.

11) Iga poisimees, 30 a. peale, iga lasteta leskmees ja lasteta abielumees,

kui nad sissetulekumaksu maksavad, peavad samapalju veel lastekaitse heaks maksma.

Spordi kohta.

Eesti arstide-kongress tunnustab:

1) On tarvilik koolides tervishoiu õppetunnis ka teoreetiline õpetus spordi üle läbi viia, puudutades kõigepealt kolme spordinormi: võimlemist, turnimist ja kergsporti.

2) Sport (turnimine, võimlemine ja kergesport) tuleb kõigis koolides sundliseks teha.

Kuidas tunnikava moonutatakse.

Toimetusele on saadetud kahe Harjuma algkooli tunnikavad, milles ette tulevad järgmised kõrvalkaldumised maksvaist tunnikavadest:

1. Tunnikavasse on võetud usuõpetus ja paigutatud pealegi teiste õppeainete vahele.

2. Kolmandas klassis õpetatakse saksakeele asemel venekeelt, kuna maksva korra järele, kui on võimata õpetada saksakeelt, selle asemel tuleks õpetada kaks tundi loodustugu, üks tund ilukirja ja 6 tundi matemaatikat (5 tunni asemel).

3. Puudub kodulugu.

4. Matemaatika asemel õpetatakse arvuteadust. (Matemaatikas peaks läbi võetama ka algmõisted geomeetriast; kui „arvuteadust“ õpetatakse, siis on arvata, et geomeetria algmõisted puudutamata jäävad).

5. Kodumaa ajalugu ja maadeteadust õpetatakse juba 3. klassis, kuna nende ainete õpetamine peaks algama 4. klassis.

6. Tundide arv 1.—3. klassis on 26 asemel 30.

Eelolevad kõrvalkaldumised on ühe kooli tunnikavas. Teise kooli tunnikava erineb maksvast tunnikavast järgmiselt:

1. Tunnikavas seisab ka usuõpetus ja on ka asetatud teiste õppeainete vahele.

2. 3. klassis õpetatakse ka venekeelt saksakeele asemel.

3. Tundide arv 1.—3. klassis on 26 asemel 32.

4. Juba 3. klassis õpetatakse maadeteadust.

5. Geomeetria tunnid on eraldatud matemaatika tundidest.

Ministeeriumi tunnikavasid võib ju arvustada parajal ajal ja kohal, kuid on kaks iseasja — õppe- ja tunnikava arvustamine ja neist kõrvalekaldumine. Mis saab meie ühtluskoolist, kui iga õpetaja paneb maksma oma tunnikava. Õpilastel, kes sagedasti on sunnitud

minema ühest koolist teise, tuleks võidelda suurte raskustega, kui igas koolis on maksvad isesugused tunni- ja õppekavad. Ka on üldtööd kõrvalekaldumised vastolus õpetajaskonna poolt üldtunnustatud põhimõtetega.

Organisatsioonide teated.

Eesti Õpetajate Liidu asemikkude kogu aastakoosolek.

Eesti Õpetajate Liidu aastakoosolek peetakse Viljandis, 3. jaanuaril 1922 a. Päevakorras:

1. Koosoleku juhatuse valimine.
2. Eesti Õpetajate Liitu kuuluvate õpetajate liitude ja iseseisvate ühingute 1921 a. tegevusaruanded.
3. E. Ö. L. juhatuse 1921 a. tegevus- ja kassaaruanded.
4. E. Ö. L. 1922 a. tegevuskava.
5. E. Ö. L. 1922 a. eelarved.
6. Kohtadelt algatatud küsimused.
7. Valimised.
8. Koosolekul algatatud küsimused.

Eesti Õpetajate Liidu juhatus palub asemikkude kogu koosoleku päevakord kohtadel aegsasti läbi harutada ja eeloleva aastase tegevuskava kohta nõudmised üles seada. Organisatsioonid, kellel on p. 4. („kohtadelt algatatud küsimused“) all mingisugune küsimus asemikkude kogu koosolekule harutamiseks ette panna, teatagu sellest E. Ö. L. juhatusale tarvilise materjaali muretsemiseks, läbikaalumiseks ja esialgse seisukoha võtmiseks hiljemalt 20. detsembriks s. a.

E. Ö. L. juhatus.

Ülemaaline õpetajatepäev Viljandis.

Täienduseks esialgsele teadaandele õpetajatepäeva kohta (Vaata „Kasvatus nr. 22) teatab E. Ö. Liidu juhatus, et õpetajatepäeva koosolekud peetakse Viljandis „Koidu“ seltsimaja saalis (Jakobsoni tänaval); õpetajatepäevast osavõtjatele korraldatakse Viljandimaa õpetajate Liidu juhatuse poolt ühiskorterid:

1) Viljandimaaakonna poisslaste gümnaasiumi (Jakobsoni tän.),

2) IV Viljandi linna algkooli (Jakobsoni tän. nr. 1.) ja

3) Viljandi linna tütarlaste realgümnaasiumi (Linnu tän. nr. 2.) ruumides. Kavas on ettetulnud järgmised muudatused:

1. Koolikirjandust ingliskeele alalt refereerib õp. Stümperi asemel direkt. J. Eschstamm.

2. Täiendavalt on kavasse võetud koolinõunik A. Kuksi referaat „Ankeedi meetod pedagoogilistes ja psühholoogilistes uurimistes“ (ühes meetodi näitliku demonstreerimisega hra Kuksi poolt) ja õpet. geograafi E. Markuse referaat „Suvised geograafilised kodutundmise kursused“.

3. Ettenägemata asjaolude sunnil on referaadiga esinemisest loobunud hrad Piiper, Kettunen ja Mootse.

E. Ö. L. juhatus.

Soome, Eesti, Läti ja Leedu õpetajaskondade vaheline konverents.

Eesti Õpetajate Liidu juhatusele tuli Läti õpetajate Liidu poolt ettepanek harutusele võtta rajariikide (Soome, Eesti, Läti ja Leedu) õpetajaskondade vahelise konverentsi korraldamise küsimus. Läti ametivennad panevad omalt poolt ette päevakorda võtta koolisüsteemide, administratsiooni, õppemetoodide, koolide majandusliku seisukorra, õpetajate kutseühvide kaitse- ja organiseerimiskorralduse, vastastikuse informatsiooni vahetamise jne. küsimused, konverentsi ärapidamise ajaks pannakse ette 29.—30. det. s. a., kohaks — Riia linn. Eesti Õpetajate Liidu juhatus tunnistas kon-

verentsi korraldamise põhimõttelikult tingimata tarvilikuks, et aga ettevalmistuse aeg Läti ametivendade ettepanekuse ette nähtud liig lühike, soovitati omalt poolt konverentsi ärapidamise ajaks eeloleva aasta lihavõtte pühadene koolivaheaeg või suvise koolivaheaaja algus.

—o.

Kullamaa Õpetajate Ühingu

tegevuses on vähe elu märgata. Õpetajateks on enamiste noore-järgi inimesed, kes, võib olla, õpetaja ameti vastu nii palju huvi tunnevad, kui palju ta praegu aitab ära elada. —

Hiljuti ärapeetud koosolekul, kus suur hulk õpetajaid puudus, otsustati kevadel ülekihelkonnaline koolitööde näitus ära pidada. —n.

Peetri õpetajate ühingu koosolek,

teine sel aastal, peeti ära 20. novembr. Ühingul on 17, koos oli 12 liiget. Ühingu piirkonnas töötavad koolitöö algusest saadik 7 õpetajat, kes senni veel ei ole astunud liikmeks. Mõnele neist on juhatus paar korda ette pannud ühingu liikmeks astuda, mis aga senni tagajärjetaks jäänud. Nimetatud isikute seas on kaks õpetajat, kes möödunud aastal ühingu liikmed olid, käesoleval aastal aga liikmemaksu maksmisest loobusid, et ühing neile mingit tulu ei toovad. Kahetsedes peab tähendama, et on õpetajaid, kes ainult ühingust siis tulu näeksid, kui ühing neile tihtipeale midagi otsekohe pihku ja suhu annaks.

Soovitav on, et kokku seataks ja avaldataks ülemaaline õpetajate nimestik, kes väljaspool igasuguseid õpetajate organisatsioone on, millist nimestikku ühingud võiksid tarvitada õpetajate kandidaatide tähendamiseks ja ettepanemiseks valivale asutusele. Siis oleks võimalik saada enam organiseeritud jõudu kohtadele.

Ühingul on asumisel oma raamatukogu, kust kahe nädala jooksul, peakoosoleku otsuse järele, raamatute väljaandmine liigetele avatakse. J. K.

Läänemaa Õpetajate Liidu Märjamaa Osakonna koosolek 20 nov. 1921 a.

Kokku tulnud 12 õpetajat.

Koosolekut juhatab Vaarpuu, protokolli kirjutab Alberg.

Otsustati:

1. Kõigile Osakonna piirides asuvatele õpetajatele südame peale panna, et nad kuukirja „Kasvatust“ telliksid.

2. Läänemaa kirjeldamine tunnistati tarvilikuks. Maakonna Liidu kodu-uurimise toimkonna poolt välja saadetud kihelkondade kirjeldamise kavad jagati õpetajatele välja, kes nõus olid ümbruskonna kirjeldamist oma peale võtma.

3. Et Märjamaa Osakonna piirid liig laialised, mis õpetajate korralikku kooskämimist takistab, otsustati osakond jagada kahte jakku: a) Märjamaa osakond Märjamaa, Haimre ja Sipa valdadega ja b) Vigala-Velise osakond samanimeliste valdadega.

4. Mõõdaläinud suvel jäid Haapsalus suvekustest osavõtnud õpetajatel mitmed eksamid õpetajatest mitte äraolenevatel põhjustel andmata, mille tõttu need õpetajad nii hästi aineliselt kui ka õigusliselt kannatada saavad. Ses asjas otsustati pöörata palvega Läänemaa õpetajate Liidu poole sammude astumiseks maakonnakoolivalitsuse ees, et eksamid korraldataks eeltuleval jõulu-pühade vaheajal.

5. Mitmed läheduses elutsevad õpetajad ei ole viimastest koosolekutest osa võtnud, mille tõttu nad kodukorra § 3 põhjal osakonnast väljaastunuteks loeti, — kunni nad ette toonud ei ole puudumise põhjusi, millest otsustada võib, kas puudumised vabandatavail või vabandamatuil põhjustel ette tulid.

Üleskutse kirjanduse harrastajatele.

Silmas pidades, et meie kirjandus- turul vanem algupärane ilukirjandus täiesti otsa on lõppenud ja ka laste ja noorsoo ning rahvalik-teaduslik kirjavara ja ilmakirjanduse suurteoste süstemaati-

lised väljaanded puuduvad, kavatseb Eesti kirjanduse seltsi koolikirjanduse toimkond ligemal ajal oma tegevust laiemal alusel jätkata. Tema poolt väljaantavad raamatud jaguneksid viide seeriasse:

1. Eesti autorid-seeria anaks esteetilise valiku Eesti vanemast ja uuemast kirjandusest kas eriraamatuna või koguväljaannetena.

2. Ilmakirjandus mahutaks silmapaistvamad suurteosed kõigi kultuurrahvaste kirjandusest.

3. Populaar-teaduslik kirjastik käsitleks ilukirjanduslikus ja rahvalikus stiilis kirjutatud töid teaduste alalt.

4. Noorsoo jutukirjastik hoolitseks selle eest, et vanematel õpilastel ja kasvaval noorsool suupärane jutustav lugemismaterjaal käepärast oleks, mis kasvataks neis iseloomu, iseseisvat toimimist ja kirjanduslikku maitset.

5. Lastekirjastik sisaldaks pedagoogiliselt valitud töid ja väljaandeid nooremate õpilaste ja kodulaste jaoks; siia kuuluks ka laste ajakiri. Selle seeria illustreerimise peale tahab toimikond iseäralist rõhku panna.

Raamatu sisu, trüki, välimuse kausta jne. eest muretseb koolikirjanduse-toimikond, kuna keele normeerib Eesti kirjanduse seltsi keeleline komisjon.

On loota, et haridusministeerium ettevõtet abirahaga toetab, kuid tuleb ka erakirjastajate poole pöörduda, et raamatuid rohkesti lähemal ajal ilmuks.

Selle üleskutsega pöörame kõigi kirjastus-harrastajate poole, et nad E. kirj. seltsi koolikirjanduse-toimikonna juhatusel (Tartus, Gilde uul. 8) teataksid, missugused tööd on neil trükivalmis või teoksil, mis nimetatud seeriasse mahuksid ja mida nad E. k. s. koolikirjanduse-toimikonna väljaannetena sooviksid eraldada, ära tähendades ka honoraari tingimised. Kõige soovitamam oleks, kui valmis tööd kohe ära saadetaks, samuti ka tõlgete näited, mis võimalikult algkeelest peaksid olema, et saaks viibimata raamatute väljaandmisele asuda.

E. k. s. koolikirjanduse-toimikond.

Arvustik.

Ülikool arvudes.

Õpejõude ja assistente on kokku 187; neist professore—51, professori kohustetäitjaid — 17, dotsente — 13, dotsendi kohustetäitjaid — 10, eriainete õpetajaid — 4, ülesandel lugejaid — 6, lektore — 5, lektori k. t. — 2, era dotsente — 9, proktore — 2, vanemaid assistente — 17, van. assistendi k. t. — 5, nooremaid assistente — 29, noor. assist. k. t. — 11, abijõude — 5, adjuutore — 1.

Üliõpilasi oli 1. dets. ülikoolis 2471; teaduskondade järele jaguneb see arv nii: usuteaduskonnas — 48, õigusteaduskonnas — 506, kaubandusosakonnas — 380, arstiteaduskonnas — 553, arstit. rohuteaduse osak 5, filosoofiateaduskonnas — 239, matemaatika-loodusteaduskonnas — 333, matem.-loodus-keemia osak, — 116, loomaarstiteaduskonnas — 47, põllumajandusteaduskonnas — 174 ja põllumajandusteadusk. metsasjanduse osakonnas — 70.

Rahvuse järele eestlasi — 1967, sakslasi — 208, venelasi — 118, lätlasi — 18, leedulasi 15, poolakaid — 5, juute — 121, rootslasi — 9, ukrainlasi — 1, prantslasi — 1, inglasi — 1, helveetslasi

— 3, daanlasi — 2, tshehlasi — 1, hollandlasi — 1.

Sugupoolte järele on meesüliõpilasi 1827, naisüliõpilasi 644; teaduskondade järele on: usuteaduskonnas 45 m. ja 3 n.; õigusteaduskonnas 444 m. ja 62 n.; kaub. osakonnas 275 m. ja 105 n.; arstiteaduskonnas 388 m. ja 165 n.; rohut. osak. (arstit.) 2 m. ja 3 n.; filosoofia teaduskonnas 79 m. ja 160 n.; matem.-loodusteaduskonnas 240 m. ja 93 n.; keemia osak (matem.) 100 m. ja 16 n.; loomaarstiteaduskonnas 45 m. ja 2 n.; põllumajandust. 140 m. ja 34 n. ja metsasjanduse osak. 69 m. ja 1 naine.

Vabakuulajaid oli 1 dets. ülikoolis 304; neist 174 meester. ja 130 naister. Kõige rohkem vabakuulajad on filosoofia-, õiguse- ja loodusteaduskondades.

Rohuteaduse kuulajaid oli 56; 48 eestlast, 3 sakslast, 1 venelane ja 4 juuti; mehi 53 ja naiti 3.

Maakondade järgi on üliõpilasi kõige rohkem Tartu maakonnast, nimelt 563; Tartu maak järgneb Harju maak. (416), siis Viljandi (333), Viru (240), Võru (148), Valga (18), Pärnu (162), Lääne (51). Järva (93), Saaremaa (63), Põlva (3), ja väljaspool Eestit 215.

B. Üksikute õppeainete kohta.

	Nr	lhk.
A. Õunapuu: „Kalevipoja“ õpetamine koolis	7/8	98
Oengu-Johanson: Vaba väljendumine kõnes ja kirjas	23/24	371
F. V. Mikkelsaar: Miks ingliskeel on meie koolides esimesel kohal	5/6	66
J. Annusson: Mitu võõrast keelt on praegu keskkoolis sunduslikud?	5/6	65
A. Kuks: Keelte küsimus	9	130
V. Orav: Ajaloo õpetamisest ja selle puudustest	7/8	101
„	9	133
Juhan Klein: „Seletustega ümberkäimine looduse õpetamisel	9	140
J. Rumma: Uuemad voolud ja püüded maateaduse õpetamises Saksamaal	20	313
„	21	326
„	12	188
J. Kents: Maateaduse õpiabinõud	3	35
„	2	18
D. Rootsmann: Kosmograafia õppekava	21	332
A. Kivi: Stiilõpetusest algkoolis	5/6	87
Prof. Dr. Broda järele J—n: Moraaliõpetus Prantsusmaa koolides	17	263
Õpetaja: Missugused õppeained suvekursuste kavasse võtta?	23/24	370

III. Välismaalt. — Kooliuuendus välismaal.

E. Mesiäinen: Rahvakooli õpetajate palk Soomes uue õppeasutuste seaduse järele	1	4
J. M.: Õpilaste ühinemise võimalused Preisimaal	1	6
„	1	6
„	1	7
„	1	7
Esimene Saksa moraalpedagoogika kongress	11	165
K. Ö.: Ühis-Soome koolikongress Helsingis 20.—22. VI. s. a.	17	264
„	18	281
„	19	301
„	20	317
„	21	330
Kooliuuendus välismaal. Austrias	2	23
„	3	38
„	7/8	110
„	11	167

IV. Kirjandus. — Ajakirjandus. — Üued raamatud.

An.: Märkus laste laulust	2	24
V. Orav: A. V. Grube — Rooma vanem aeg (Arvustus)	3	40
„	3	42
Andr.: Prof. R. Vipperi — Üus aeg I. Tõlkinud M. Tork. (Arvustus keelilisest küljest)	3	43
D. Rootsmann: D. Rootsmanni „Algebraalne analüüs I“ (vastuseletused - w retsensiooni puhul)	3	44
K. Luts: Mõned märkused ja parandused A. Veidermanni „Eluta looduse“ raamatu kohta	7/8	113
I. Port: I. Kaikun. Loodusteadl. õppeteekonnad. (Arvustus)	7/8	116
Andr.: Rich. Kivit. Minu raamat „Laulud ja pildid lastele“	7/8	121
— a: A. Kivi: Eesti graafika kodule ja koolile. (Arvustus)	9	144
Aug. Kalju: P. Madissoni ja Th. Ussisoo planimeetria trükist ilmumise puhul	9	143
P. Kolts: Arvuõpetuslisest koolikirjandusest	11	168
V. Orav: R. Vipperi „Üus aeg“ II osa, 1921 a.	18	285
Joh. Kiiwet: Eksamiga seotud oskusõnad	18	285
J. Kents: G. Vilberg. „Harjumaa“ maateadusl. lugemik. (Arvustus)	19	306

	№	lhk.
Koolikohtade büroo (E. Õ Liidu juhatus teadaanne)	10	157
—a— Teated Ühis-Soome koolikongressist	10	158
Ühis-Soome koolikongressist osavõtjatele	10	158
—t: Saaremaa Õpet. Seltsi üldine koosolek 29. III. 1921.	10	159
Kursilane: Kursi Õpet. Ühing Tartumaal	10	160
—t.: Õpetajate organiseerimine Saaremaal	11	176
Õpetajale Liidu juhatus teadaanne Harju kolonii asjus	13/14	224
Viljandimaa õpet. kongressil 5. ja 6. VI. 1921. a. vastuvõetud resoluts.	17	274
Harjumaa õpetajale IV kongress 29. ja 30. VIII. 1921.	18	288
Saaremaa Õpet. Seltsi likvideerimise koosolek	18	291
Läänemaa Õpet. Liidu peakoosolek. 19. VIII. 1921. a. vastuvõet. resoluts.	19	308
Organisatsioonide teated (mitmesugused)	23/24	386

VII. Mitmesugust.

A. Toimetusele tulnud kirjad.

A O—o: Rahvavalgustajate vastastikuse „valgustamise“ puhul	4	63
Koeru realgümnaasiumi avalik kiri	20	323

B. Teadaanded, üleskutsed, õiendused.

—a— Teated Ühis-Soome koolikongressi korraldava Eesti toimk. tööst	2	25
Eesti kooli-noorsoo keskliidu „Noorte Püha“ peatoimkonna üleskutse	3	62
Õpetajaile, haridustegelastele ja kirjandusäridele. Ühis-Soome kooli-kongressi korraldav Eesti toimkond	7/8	127
Koolidele ja õpetajaile (J. Torki ja J. Rumma Saksamaale sõidu pusul)	7/8	128
Üleskutse I võimlemisõpetajate kongressile	21	340
V õpet. kongressi protokollil täiendus	17	276
Trükivigade õiendus	22	356
Üleskutse kirjanduse karastajatele	23/24	387

D. Seadused, määrused.

„Kasvatuse ametlik osa“	2	
Õpetajate palgaseadus (Riigikogu poolt 13. V. 1921. a. vastu võetud)	10	152

E. Muud teated.

Arvustik. Üldharidusl. keskkoolide arv koolitüüpide järgi	18	292
Kümme käsku irisejatele ühingu liigetele	13/14	224
Arvustik: Ülikool arvudes	23/24	388

VIII. Nekroloogid.

O. Mälk: Aleksander Pödrätshik †	5/6	95
J. S.: Nikolai Jürisson †	17	275
Tõnis Kibar: Anton Kuldkopp †	17	275

„WABA MAA“

on juhtiw leht Eestis.

„WABA MAA'S“ kirjutawad wäljapaistwamad poliitika- ja seltskonnategelased, eriteadlased, kirjanikud j. t.

„WABA MAA“ sammub wõitluses rahwahariduse, koolide ja nende õpetajate heakäekäigu pärast eesrinnas.

„WABA MAA“ ümber on koondunud eriti õpetajas- ja õpilaskond. Lehe weergudel alalised osakonnad koolielu päewamuredele, noortele ja spordile

„WABA MAA“ on päewauudiste poolest kõige rikkalikum ja wärskem. Kõigetihedam kirjasaatjate wõrk sise- ja wäljamaal.

„WABA MAA“ ilmub iga päew, ka pühapäewiti, ja on ainumas leht Eestis, kes igas numbris toob pilte päewasündinustest. Järjekindlad algupärased pilkepildid.

„WABA MAA“ hinnata nädala—kaasanneteks: 1) „KIRJANDUS ja TEADUS“, iga nummer 8 suurt lehekülge, ja 2) põllumajanduslik „MAAMEES“. Aasta kaasandeks wärwi-trükis seinakalender.

„WABA MAA“ ilmub iga päew 8—32 lehekülge ja jõuab juba ilmumise päewal kaugematessegi riiginurkadesse.

**Tellimisi wõtawad wastu
:-: kõik postkontorid. :-:**

Adress kirjadele ja rahasaadetustele :

**„WABA MAA“
Tallinnas.**

KASVATUSTEADUSLINE AJAKIRI

„KASVATUS“

ilmub Eesti Opetajate Liidu väljaandel 2 korda kuus igal 15. ja 30. kuu päeval endises suuruses.

„KASVATUSES“ ilmuvad kirjutused kasvatus- ning hingeteaduslistest ja metoodilistest kui ka koolikorralduslistest küsimustest, teated koolielu tähtsamaist sündmustest, eriti kooliühenduslistest liikumisest kodu- ning välismaal, ülevaated koolitööst, koolikirjandusliste toodete arvustused ning ülevaated ja teated õpetajate kutseühingute tegevusest. 1922 a kevadel hakkavad koolikohtade osas ilmuma teated vabaist koolikohtadest teenistusest õpetajaist jne.

Eriilist tähelepanu lubab „KASVATUS“ tegelikkude kasvatus-õpetusliste küsimuste lahendamisele ja koolikirjanduse arvustusele. Üheks tähtsamaks ülesandeks peab „KASVATUS“ töökooli küsimuse selgitamist. Üldkasvatus ning hingeteadusliste küsimuste käsitlemist paneb „KASVATUS“ rõhku aine lihtsa ja arusaadava, populäarse käsitusviisi peale.

Organiseeritud õpetajaskonna häälekandjana loeb „KASVATUS“ omaks tähtsamaks ülesandeks kaitsta meie kooli ja tema huvisid, selgitades küsimusi kooli korraldamise ning juhtimise ja õpetajate kutsehuvide alalt.

Sellepärast peaksid meie ainukest kasvatus-teaduslist ajakirja lugema kõik meie kooli- ning haridustegelased, eriti aga iga õpetaja, kes tahab seista oma kuitse ja ajanõuete kõrgusel. Huvit „Kasvatus“ vastu ei tohiks puududa ka meie haritud lastevanemad kui ka kõigil neil, kes tähtsaks peavad meie rahva kasvatust ja haridust.

„KASVATUSES“ kaastöölisteks on Eesti õpetajad kooliarstid ja haridustegelased. Eriti on kaastööd lubanud järgmised õpetajad, haridus- ning koolinõunikud, kooliarstid ja haridustegelased:

J. Annusson, Riigikogu hariduskomisjoni ja Eesti Opet. Liidu esimees, keemik; **Chr. Brüller**, Tallinna linnakoolinõunik, arvuteadlane; **I. Eschstamm**, Pärnu tütarl. gümnn. direktor; **J. Johanson**, Harjumaa koolinõunik; **Dr. H. Jürgenson**, tegelik arst; **J. Kalkun**, Tallinna õp. seminaari loodusteaduse õpetaja; **J. Kents**, Tallinna õpet. seminaari maateaduse õpet.; **O. J. Kiesel**, Tallinna poegl. kauband. kooli õpetaja; **J. Kiivet**, tehnikumi õpetaja, arvuteadlane; **J. Koppel**, Saaremaa koolinõunik; **A. Kuks**, Tallinna linnakoolinõun., hingeteadlane; **A. Kurvits**, Tartumaa koolinõunik; **A. Kõiv**, Valga maak.- ja linnakoolinõunik; **J. Käis**, Võru õpet. semin. direktor, loodusteadlane; **O. Külgas**, kunsttööst kooli õpetaja; **A. Kivi**, Haapsalu õpet. seminaari õpetaja; **H. Linsi**, **A. Luur** ja **M. Meos**, Virumaa koolinõunikud; **F. V. Mikkelsaar**, haridusministri abi ja haridusnõunik; **O. Mäik**, Pärnu linna ühisrealgüm. direktor; **H. Männik**, loodusteadlane; **N. Neuhaus**, Tallinna II. realkooli direktor arvuteadlane; **G. Ollik**, haridusminist. kooliosakonna juhataja; **Cand. hist. V. Orav**, Tallinna poegl. gümnn. õpet., ajaloolane; **V. Peet**, Tallinna poegl. gümnn. inspektor; **Prof. J. Piiper**, loodusteadlane; **J. Port**, loodustead. üliõpil.; **J. Piiskar**, Riigikogu liige; **Dr. M. Püüma n.**, Riigikogu liige, kooliarst; **V. Raam**, Rakvere õp. semin. direktor, keeleteadl.; **A. Reeben**, Tartu linnakoolivalitsuse juhataja, loodusteadlane; **H. Reimann**, õpetaja, hingeteadl.; **H. Roos**, Tallinna õp. semin. direktor, hingeteadlane; **Prof. D. Rootsmann**, täheteadl.; **M. Roots**, Viljandimaa koolinõunik; **Assist. Jaan Rumma**, loodusteadl.; **J. Rummo**, Vestholmi gümnn. õpetaja; **R. Rägo**, Riigikohtu prokuröör, õigusteadlane; **Mag. A. Saareste**, (Saaberg), keeleteadlane; **H. Summer**, Harjumaa koolinõunik; **V. Tammann**, Tartu linnakommerkiskooli inspektor; **J. Tork**, Tartu õp. semin. direktor, ajalooteadl.; **Cand. hist. P. Treiberg**, ajalooteadlane; **H. Usai**, Põlva koolinõunik; **A. Veidermann**, Tallinna linnakooliv. juhataja, loodusteadlane; **Dr. phil. Väisälä**, Tartu ülik. professor; **A. Üunapuu**, Eestikeele õpet. Tallinna II. realkoolis; **J. Üunapuu**, Haapsalu õpet. seminaari direktor; **K. Üunapuu**, Tallinna II. realkooli õpetaja.

„Kasvatuse“ tellimishind on:

aastas	500 marka,
poolaastas	250 „
veerandaastas	125 „
üksiknumber	25 „

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid. Üksiknumbrid saadaval igas paremas raamatukaupluses. Endisei aastakäike on veel saada

Et „KASVATUSES“ lugejaid üle maa.

ON KUULUTUSTEL

kõige otstarbekohasem paik „KASVATUSES“. Seda peavad eriti silmas kirjastus-, kooli- ja sportitarvete valmistusärid, raamatu- ja kirjutusmaterjaali kauplused, sest „KASVATUS“ viib nende äriteadete otsekohe kõige püsivamaile tarvitajale — kõigile oolidele kõigis kodumaa nurkades. Loomulik et koolivalitsused õpetajate valimistekuulutused avaldavad tingimata „KASVATUSES“, kust kaardid valmistised asjast huvitatutele kõige parem ni teatavaks saavad.

Kuulutuste hinnad on: terve lehekülge — 2000 marka, 1/2 lehekülge — 1000, 1/4 lehekülge — 500, 1/8 lehekülge — 250 marka. Õpetajate valimiste ja kohaotsimiste kuulutused 1/8 lehekülje suuruses 200 marka. Alalistele ja mitmekordselt kuulutajatele hinnaalandus.

„KASVATUSES“ toimetuse ja talituse.

Address: TALLINNAS, Pikk tän 54. Kõnetr. 14-63.